

Czasopismo naukowe
ISSN 2657-8662 (online)
2019/1 lipiec

**Problemy Nauk
Humanistycznych
i Społecznych
Teoria i Praktyka**

Exante

Czasopismo naukowe

Problemy Nauk Humanistycznych i Społecznych. Teoria i Praktyka
2019/1 lipiec | ISSN 2657-8662 (online)

REDAKCJA

Redaktor Naczelny: dr Klaudia Pujer

ADRES REDAKCJI

Exante Wydawnictwo Naukowe
dr Klaudia Pujer
ul. Buforowa 24 lok. 10
52-131 Wrocław
e-mail: wydawnictwo@exante.com.pl

RECENZENCI numeru 2019/1 lipiec

dr hab. Małgorzata Lewartowska-Zychowicz, prof. UG
dr Klaudia Pujer (*recenzja wewnętrzna*)

PROJEKT OKŁADKI

Redakcja

Źródło zdjęć na okładce: pixabay.com (Devanath) udostępnione na licencji Pixabay License
CC0 Creative Commons, Public Domain, treść licencji jest dostępna na stronie:
<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/legalcode.pl>

SKŁAD I ŁAMANIE

Redakcja

Treść numeru czasopisma jest dostępna na licencji Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0)
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe
Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie treści numeru czasopisma
zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania autorów
jako właścicieli praw do tekstów. Treść licencji jest dostępna na stronie:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/pl/legalcode>.

Czasopismo jest dostępne w wersji elektronicznej
na stronie głównej Exante Wydawnictwo Naukowe pod osobnym linkiem:
<https://exante.com.pl/problemy-nauk-humanistycznych-i-spoecznych-teoria-i-praktyka/>.

Serdecznie zapraszamy do lektury bieżącego numeru oraz wydań archiwalnych

*Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania
i opracowywania artykułów oraz zmiany tytułów*

Spis treści

2019/1 lipiec

Marta Seredyńska

Artykuł recenzyjny książki Macieja Duszczyka, Magdaleny Lesińskiej i Kamila Matuszczyka *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce. Teoria i praktyka*, Warszawa 2019

3

Karolina Sęczkowska

Praca emocjonalna i równowaga praca-życie we współczesnym świecie

8

Anna Kaleta

Pielgrzymowanie jako model duchowości chrześcijańskiej w świetle encyklik Jana Pawła II

14

Marika Sokół

Rola polskiego przemysłu stoczniewego w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa

23

ARTYKUŁ RECENZYJNY KSIĄŻKI MACIEJA DUSZCZYKA, MAGDALENY LESIŃSKIEJ I KAMILA MATUSZCZYKA *UPOLITYCZNIENIE PROBLEMU STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTWA W POLSCE. TEORIA I PRAKTYKA, WARSZAWA 2019*

Marta Seredyńska
Uniwersytet Warszawski

Streszczenie

Artykuł omawia najnowszą publikację autorstwa Macieja Duszczyka, Magdaleny Lesińskiej oraz Kamila Matuszczyka dotyczącą problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce w kontekście jego upolitycznienia. Celem podjęcia rozważań jest ocena opisanych przez autorów naukowej rozprawy rozwiązań oraz dokonanego przez nich podsumowania polskiej polityki społecznej na rzecz osób starszych od 1989 roku. Autorka artykułu charakteryzuje poszczególne elementy książki, nawiązując do innych prac naukowych z zakresu starzenia się ludności, a także aktualnych zjawisk społeczno-politycznych, które mają miejsce w Polsce. Prezentuje także dowody na poparcie tez Duszczyka, Lesińskiej i Matuszczyka, ale też niekiedy krytycznie je komentuje.

Słowa kluczowe: starzenie się społeczeństwa, upolitycznienie starzenia się, polityka senioralna, polityka społeczna.

Wprowadzenie

„Z perspektywy demograficznej UE znalazła się w kleszczach (...), populacja Unii się starzeje. Bez dalekosiężnych reform wielu Europejczykom grozi zubożenie; systemy emerytalne załamają się pod naporem rosnącej liczby świadczeniobiorców, a jakość opieki zdrowotnej spadnie”¹. Słowa angielskiego socjologa Anthony’ego Giddensa wywołać mogą niepokój wśród społeczeństwa europejskiego. Autor ten jasno określa, że Europa potrzebuje zmian, które zachodzić będą w wyniku globalizacji oraz integracji poszczególnych krajów i społeczeństw. Wskazuje również, że bez odpowiednich reform obywatele Unii Europejskiej nie będą żyć na poziomie podobnym do aktualnego, a jakość życia pogorszy się znacznie przez brak przemyślanego rozwiązania kwestii emerytalnych.

Przytoczonymi słowami Giddensa rozpoczyna się książka Macieja Duszczyka, Magdaleny Lesińskiej i Kamila Matuszczyka. *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce* to jedna z najnowszych polskich publikacji poświęcona starzeniu się ludności w kontekście podejmowanych przez polityków działań. Autorzy postanowili przed-

stawić zagadnienia towarzyszące procesom demograficznym w Polsce w kontekście decyzji podejmowanych przez polityków różnych ugrupowań. Warto zaznaczyć, że przemiany demograficzne oraz postępujący proces starzenia się ludności mają duży wpływ na kształt polityki społecznej państwa, w szczególności skupionej na demografii i ekonomii. W publikacji zawarto więc rozwiązania z zakresu polityki demograficznej i polityki społecznej, mając na uwadze wyzwania społeczno-ekonomiczne.

Niniejszy artykuł recenzyjny stanowi próbę przyjrzenia się zawartym w publikacji tezom oraz analizie zaakcentowanego przez autorów problemu starzenia się społeczeństwa. Omówione więc zostały poszczególne rozdziały, podkreślające charakter tematyki, a także ujęcie kwestii starzenia się populacji ludności w Europie w kontekście przemian politycznych oraz dyskursu medialnego.

Starzenie się społeczeństwa przedmiotem polityki państwa

Publikacja *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce* wydana została w 2019

¹ A. Giddens, *Europa w epoce globalnej*, PWN, Warszawa 2009, s. 136.

roku, jako podsumowanie rozważań badaczy związanych z Instytutem Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego². Duszczyk, Lesińska oraz Matuszczyk zajęli się problematyką starzenia się społeczeństwa, opisywaną już wielokrotnie w opracowaniach naukowych, jednocześnie nadając jej nowy wymiar – przyjrzenie się upolitycznieniu problemów związanych ze starością jest w tym kontekście nowatorskie, pozwala na podsumowanie kilku dekad podejmowania politycznych działań, mając na uwadze kwestie demograficzne.

Autorzy ujęli rozważania na zaproponowany temat w sześciu rozbudowanych rozdziałach. Każdy z nich porusza problematykę związaną ze starością w nieco inny sposób: od teoretycznych podstaw problematyki starzenia się, poprzez politykę wobec starzenia się ludności w Polsce w poszczególnych latach od 1989 roku, aż do dyskursu medialnego na temat wyżej wymienionych kwestii. Dość obszerny wstęp pozwala Czytelnikowi zapoznać się z głównym problemem, na którym skupili się badacze, a także wprowadza w kwestie formalne oraz teoretyczne nazewnictwo, zastosowane w kolejnych fragmentach książki. Bardzo wyraźnie zaznaczono tu, że proces starzenia się niesie za sobą wiele konsekwencji dla funkcjonowania systemu politycznego danego państwa. Trafnie zauważono, że zmienia się tym samym profil wyborcy – dlatego też w programach poszczególnych partii politycznych zawierane są zapisy dotyczące osób starszych oraz propozycje wdrożenia zmian systemowych. Analizując pracę polityków sprawujących władzę obecnie, zaobserwować można tworzenie nowych programów przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na rzecz osób starszych („Emerytura+”, „Opieka 75+”, „Rządowy Program na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020”)³. W ten sposób proponowane są rozwiązania, które mogą być pomocne w codziennym egzystowaniu osób starszych, a także podkreślona zostaje sama ich istotność. W niektórych miastach w Polsce, jak Lublin, Gdańsk czy Łódź, powstają także specjalne stanowiska urzędnicze: rzecznik ds. seniorów czy pełnomocnik ds. osób starszych. W odpowiedzi na wysoką rangę problemu starzenia się ludności zmienia

się więc lokalna scena polityczna, na której pojawiają się nowi aktorzy społeczni.

Interesujące jest, że autorzy publikacji postanowili zanalizować proces starzenia się społeczeństwa właśnie w kontekście podejmowanych działań politycznych. W tym przypadku zastanawiające jest, na ile możemy mówić o nowym ujęciu problemu starzenia się ludności. Warto zaznaczyć, że w polskiej literaturze przedmiotu w rozważaniach na temat polityki państwa wobec zmian demograficznych i starzenia się ludności dominuje perspektywa polityki społecznej. W kontekście prac opublikowanych przez Barbarę Szatur-Jaworską z Instytutu Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizującej się w tematyce starości i starzenia się ludności, nazwać ją można raczej uzupełnieniem, pogłębieniem politycznego aspektu analizowanych przez autorkę zjawisk⁴. Badaczka w książce *Polska polityka społeczna wobec starzenia się ludności w latach 1971–2013* omówiła ramy teoretyczne i aksjologiczne polityki społecznej wobec starzenia się ludności, a także ramy teoretyczne pojęć z tym związanych. Podsumowała również funkcjonowanie polityki społecznej wobec starzenia się ludności w latach 1971–1989, zwracając uwagę na kwestie emerytalno-rentowe oraz usługi socjalne, by w kolejnym rozdziale omówić następny okres – od wyborów czerwcowych w 1989 roku do roku 2013. W przypadku *Upolitycznienia problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce* autorzy zaproponowali inne podejście i rozpoczęli swoje rozważania od transformacji ustrojowej, aż do teraźniejszości. Jest to uzasadnione podsumowanie 30 lat istnienia polskiej demokracji oraz podejmowanych w tym czasie działań. Od pracy Szatur-Jaworskiej nie pojawiła się analiza okresu po 2013 roku, która spajałaby współczesne problemy demograficzne oraz rozwiązania o charakterze politycznym, dlatego też recenzowana monografia stanowi pewnego rodzaju wypełnienie luki badawczej, która powstała w ostatnich kilku latach.

Główną hipotezą postawioną przez autorów publikacji jest założenie, że procesy demograficzne są kwestią polityczną, co oznacza, że pod ich wpływem powstaje reakcja państwa. Zdecydowanie mówić tu

² Zob. M. Duszczyk, M. Lesińska, K. Matuszczyk, *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019.

³ Zob. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina> (dostęp: 29.05.2019).

⁴ Zob. B. Szatur-Jaworska, *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000; B. Szatur-Jaworska, B. Szatur-Jaworska, *O sposobach mówienia o starości: debata, analiza, przykłady*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014; B. Szatur-Jaworska, *Polska polityka społeczna wobec starzenia się ludności w latach 1971–2013*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2016.

można o trafności przyjętego założenia, które w kolejnych rozdziałach omówiono szczegółowo w odniesieniu do podejmowanych decyzji politycznych. W pierwszym rozdziale Duszczyk, Lesińska i Matuszczyk wyjaśniają, że upolitycznieniem nazywamy proces, podczas którego dany problem nabiera charakteru politycznego⁵. Rzetelnie korzystają przy tym z różnego rodzaju źródeł, powołując się m.in. na prace Mirosława Karwata, Pietera de Wilde, Michaela Zürna, Swen Hutter czy Edward Grande oraz wskazują na typy procesu upolityczniania, które potraktowane zostało jako proces wielowymiarowy. Dzięki przeglądowi literatury oraz zawartych w niej też Czytelnik zyskuje wiedzę teoretyczną oraz odniesienia do literatury przedmiotu, co daje pełniejszy obraz przyjętych przez autorów założeń. W celu zaprezentowania wyjątkowości podjętej problematyki zaproponowano autorski model procesu upolitycznienia, zakładający jego trzy poziomy: niski, średni i wysoki, uwzględniając wskaźniki: stopień polaryzacji, stopień zainteresowania podmiotów niepolitycznych (mediów, opinii publicznej), zakres zaangażowania administracji. W ten sposób autorzy dowiedli także, że postawiona przez nich hipoteza jest uzasadniona.

Polska polityka wobec starzenia się społeczeństwa

Autorzy monografii trafnie zaznaczają, że „funkcjonujące systemy polityczne, szczególnie zaś rozbudowane w okresie rozwoju gospodarczego w drugiej połowie XX wieku systemy *welfare state*, nie są przygotowane na nową sytuację społeczno-ekonomiczno-kulturową, która jest w dużej mierze wynikiem intensywnych zmian w strukturze społeczeństwa”⁶. Zmiany i przeobrażenia globalne o charakterze społecznym i kulturowym sprawiły, że współczesne społeczeństwa europejskie charakteryzuje duży odsetek osób w wieku powyżej 60 roku życia. Są to osoby w fazie wczesnej starości – ze względu na zmiany zachodzące na poziomie biologicznym. W literaturze wyodrębnia się bowiem cztery grupy

wiekowe: „tzw. «młodych starych» (60–69 lat), starych w średnim wieku (70–79 lat), «starych starych» (80–89 lat) oraz sędziwych starych po ukończeniu 90. roku życia”⁷. Zgodnie z prognozami, które przedstawia Eurostat osoby w wieku 65 lat i więcej w 2060 roku stanowić będą ok. 30% całej populacji Unii Europejskiej, co w porównaniu do roku 2018 daje wzrost o 13%⁸. Z kolei według prognoz, stworzonych przez Organizację Narodów Zjednoczonych do 2030 roku liczba osób starszych w wieku 65 lat i więcej wzrośnie o 56% (z 901 mln do 1,4 mld), natomiast do 2050 roku wzrośnie ponad dwukrotnie w stosunku do 2017 roku, osiągając blisko 2,1 mld⁹. „W tym samym czasie liczba osób w wieku sędziwym będzie wynosiła 424 mln, co oznacza trzykrotny wzrost w stosunku do 2017 roku, kiedy takich osób było 137 mln”¹⁰. Zmiany demograficzne, do których zaliczyć należy osłabienie potencjału ludnościowego na skutek jego starzenia się, przyczyniają się do powstawania zmian w sytuacji społecznej i gospodarczej państwa, w szczególności w funkcjonowaniu rynku pracy, przeobrażania usług czy sektora edukacji, infrastruktury miejskiej czy systemu ubezpieczeń społecznych oraz systemu podatkowego. Wyniki badań pokazują także, że za 50 lat Polacy wraz z Białorusinami staną się najstarszym narodem w Europie¹¹.

Przytoczone dane udowadniają, że starzenie się ludności jest poważnym problemem, który dotyczy Polski, dlatego też zgodzić można się z autorami monografii, że podlegać on będzie upolitycznieniu. W rozdziale drugim skoncentrowano się więc na samej polityce demograficznej oraz omówieniu terminologii, związanej z procesem starzenia się społeczeństwa. Zastanawiające jest jednak, na ile niezbędne było tu dokonanie przeglądu kompetencji poszczególnych instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki państwa, jak: władza wykonawcza, ustawodawcza, sądownicza. Rozdział ten głównie omawia podstawowe zagadnienia podziału władzy, w niewielkim stopniu poruszając kwestie demograficzne. W tym miejscu monografii nie podsumowano jeszcze dynamiki starzenia się polskiego spo-

⁵ M. Duszczyk, M. Lesińska, K. Matuszczyk..., *op. cit.*, s. 24.

⁶ *Ibidem*, s. 10.

⁷ I. Stuart-Hamilton, *Psychologia starzenia się*, tłum. A. Błachnio, Zys i S-ka, Poznań 2006, s. 20.

⁸ M. Finogenow, *Rozwój w okresie późnej dorosłości – szanse i zagrożenia*, „Folia Oeconomica” 2013, nr 297, s. 92.

⁹ Zob. *Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza. Opracowanie tematyczne*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2018, <https://www.senat.gov.pl> (dostęp: 27.05.2019).

¹⁰ Zob. ONZ, *World Population Policies, Department of Economic and Social Affairs*, Genewa; United Nations 2013.

¹¹ Zob. R.J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.

leczeństwa, w zamian dokonano podsumowania podejmowanych przez rządzące w ostatnich latach partie polityczne działań uświadamiających i prób kształtowania ofert dla osób starszych.

Docenić należy z kolei kolejne rozdziały monografii. Zaznaczyć należy, że praca Duszczyka, Lesińskiej i Matuszczyka stanowi interesujące podsumowanie teoretyczne, ale też jest to zbiór uwag o charakterze praktycznym. W trzecim rozdziale autorzy podjęli się dokonania przeglądu decydujących momentów w procesie upolitycznienia problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce oraz udziału w nim najważniejszych aktorów społecznych. Podział wywodu na sześć okresów, w zależności od tego, która partia w danym momencie sprawowała władzę było trafnym posunięciem – pozwoliło bowiem na przyjrzenie się każdemu z rządów bliżej, uwzględniając, na ile był on zainteresowany demografią oraz pogłębiającym się starzeniem się ludności w Polsce. Dokonano rzetelnej analizy, opierającej się na materiałach źródłowych (programy partii politycznych, przemówienia programowe kandydatów na premierów, treść debat parlamentarnych). Za nowatorskie oraz rzadko podejmowane w pracach badawczych uznać można natomiast przywołanie dyskursu samych polityków i ekspertów, czyli bezpośrednich uczestników tworzenia polityki państwa i decydentów odpowiedzialnych za wprowadzanie poszczególnych instrumentów polityki ludnościowej. Największym walorem jest tu przeprowadzone przez autorów badanie, na które składało się piętnaście przeprowadzonych z politykami wywiadów, dotyczących momentu i przebiegu procesu upolitycznienia starzenia się społeczeństwa w Polsce. Respondenci pytani byli także o miejsce tego zjawiska w prowadzonej przez nasz kraj polityce demograficznej, jego umiejscowienie w szerszym kontekście (całej polityki krajowej), a także ważnych działań, będących odpowiedzią na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa. Tego rodzaju praktyczne ujęcie problemu pozwala na jego lepsze zobrazowanie, udowadnia również postawioną przez badaczy hipotezę – założenie, że procesy demograficzne są kwestią polityczną, co oznacza, że pod ich wpływem powstaje reakcja państwa.

Zastanawiająca w kontekście omawianej problematyki staje się rola i znaczenie mediów. W publikacji Duszczyka, Lesińskiej i Matuszczyka wyodrębniono dyskurs medialny na temat starzenia się ludności – poświęcono mu osobny rozdział, w którym dokonano analizy jego znaczenia. Takie ujęcie upolitycznienia problemu starzenia się społeczeństwa wzbudza wątpliwość dotyczącą tego, na ile

współczesne media są pozbawione politycznego charakteru oraz obiektywne. Autorzy jednak przekonują, że jest to niezbędny środek do przekazywania informacji, choć uwzględniają jego subiektywną perspektywę. Interesujące w tym przypadku jest przeprowadzone przez nich badanie, polegające na analizie prasy drukowanej (tygodniki i dzienniki). Na tej podstawie powstało zestawienie najważniejszych momentów upolitycznienia tematyki związanej ze starością, zaprezentowano również dominujące zagadnienia. Były wśród nich kwestie związane z reformą emerytalną, różnymi przestrzeniami funkcjonowania osób starszych, relacjami rodzinnymi oraz transferami opieki. Z przeglądu analizowanych kwestii wynika, że dyskurs prasowy na temat starzenia się ludności jest silnie obecny w polskich mediach, dotyczy jednak bardziej spraw społecznych niż demografii.

Podsumowanie

Monografia Macieja Duszczyka, Magdaleny Lesińskiej i Kamila Matuszczyka *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce* stanowi bardzo ciekawe podsumowanie sytuacji, jaka w Polsce rozgrywa się od niemal trzech dekad. Choć w latach 90. XX wieku problemy związane z demografią mogły nie być jeszcze dostrzegalne, dziś możemy mówić o starzeniu się polskiego społeczeństwa, co potwierdzają także dane opublikowane przez GUS czy Eurostat. W tym kontekście omawianą publikację uznać można za całkowicie uzasadnioną, a rozważania w niej podjęte za wyczerpująco opracowane.

Zaznaczyć należy, że wśród polskich prac naukowych omawiających kwestie związane ze starzeniem się ludności, brakuje kompleksowego spojrzenia z perspektywy politologicznej, uwzględniającej także wymiar różnych rodzajów polityki publicznej, która realizowana jest wielopoziomowo (poziom rządu, ale i samorządów). Zaproponowana monografia zdecydowanie wypełnia tę lukę. Pomaga w tym dynamiczne i wielopoziomowe podejście analityczne, które pozwala spojrzeć na działania państwa przez pryzmat procesu politycznego i jego otoczenia – czynników warunkujących jego poszczególne etapy i skutki.

Omawiana publikacja we właściwy dla polityki społecznej sposób podsumowuje różnego rodzaju dyskursy na temat starzejącego się społeczeństwa. Warto zwrócić uwagę na przeprowadzone przez autorów badania własne, a także dyskurs na poziomie regionalnym czy analizę wypowiedzi prasowych.

Zdecydowanie w tym przypadku można wskazać więcej walorów książki, niż jej mankamentów, do których zaliczyć można jedynie incydentalnie pojawiające się uogólnienia. *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce* to wartościowa publikacja naukowa, która może być pomocna przy analizie węzłowych problemów demograficznych czy tych odnoszących się do polityki społecznej.

Bibliografia

- Duszczyk M., Lesińska M., Matuszczyk K., *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019.
- Finogenow M., *Rozwój w okresie późnej dorosłości – szanse i zagrożenia*, „Folia Oeconomica” 2013, nr 297.
- Giddens A., *Europa w epoce globalnej*, PWN, Warszawa 2009.
- Kijak R.J., Szarota Z., *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.

- ONZ, *World Population Policies*, Department of Economic and Social Affairs, Genewa, United Nations 2013.
- Stuart-Hamilton I., *Psychologia starzenia się*, tłum. A. Błachnio, Zysk i S-ka, Poznań 2006.
- Szatur-Jaworska B., *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000.
- Szatur-Jaworska B., *O sposobach mówienia o starości: debata, analiza, przykłady*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014.
- Szatur-Jaworska B., *Polska polityka społeczna wobec starzenia się ludności w latach 1971–2013*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2016.

Źródła internetowe

- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina> (dostęp: 29.05.2019).
- Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza. Opracowanie tematyczne*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2018, <https://www.senat.gov.pl> (dostęp: 27.05.2019).

REVIEW ARTICLE OF THE BOOK MACIEJ DUSZCZYK, MAGDALENA LESIŃSKA, KAMIL MATUSZCZYK, *THE POLICY'S PROBLEMLING THE PROBLEM OF AGING WITHIN SOCIETY. THEORY AND PRACTICE*, WARSAW 2019

Summary

This article discusses the latest publication by Maciej Duszczyk, Magdalena Lesińska and Kamil Matuszczyk on the problem of the aging of society in Poland in the context of its politicization. The aim of the discussion is to assess the solutions described by the authors of the scientific dissertation and their summary of Polish social policy for older people since 1989. The author of the article describes individual elements of the book, referring to other scientific works in the field of population aging, as well as current socio-political phenomena that are taking place in Poland. He also presents evidence in support of theses of Duszczyk, Lesińska and Matuszczyk, but also sometimes criticizes them.

Key words: aging of the society, politicization of aging, senior policy, social policy.

PRACA EMOCJONALNA I RÓWNOWAGA PRACA–ŻYCIE WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Karolina Sęczkowska

Streszczenie

W coraz większej liczbie zawodów wymagana jest praca emocjonalna, czyli okazywanie przez pracowników ustalonych emocji, w odpowiedni sposób. Jednocześnie, wraz z rosnącą liczbą postaw konsumpcjonistycznych i coraz dłuższym czasem pracy, wzrasta ryzyko pojawienia się zaburzenia równowagi między pracą zawodową i sferą rodzinną. Celem opracowania jest analiza najważniejszych koncepcji dotyczących pracy emocjonalnej i równowagi między pracą i życiem. W tekście omówiono również współczesne rozwiązania godzenia życia zawodowego i osobistego, dzięki programom *work-life balance*, które stosowane są w wielu korporacjach.

Słowa kluczowe: praca emocjonalna, równowaga praca–życie, konflikt praca–rodzina.

Wprowadzenie

W ostatnich latach nastąpił wzrost zainteresowania równowagą między pracą i życiem (ang. *work-life balance*), a także pracą emocjonalną (ang. *emotional labor*). Jest to związane ze zmianami globalizacyjnymi, a także społeczno-kulturowymi. Ponadto, coraz większe znaczenie mają innowacje i nowe technologie, które spowodowały rewolucję przemysłową 4.0. Gospodarka, nie tylko polska, ale także światowa, stała się bardziej skoncentrowana na usługach, a nie na rolnictwie, co wiąże się z pojawianiem się coraz większej liczby zawodów usługowych, polegających na kontakcie z klientami, pacjentami i współpracownikami. Jednocześnie czas pracy zaczął się wydłużać, ze względu na potrzeby konsumpcyjne, a także nadgodziny, co wiąże się z niewystarczającym kontaktem z rodziną oraz z osobami bliskimi, a także brakiem czasu na relaks i przyjemności. Właśnie dlatego temat pracy emocjonalnej i równowagi pomiędzy sferą rodzinną i zawodową, staje się coraz bardziej znaczący.

Celem opracowania jest przedstawienie najważniejszych koncepcji dotyczących pracy emocjonalnej i równowagi między pracą i życiem. Ponadto, zaprezentowanie współczesnych możliwości godzenia życia zawodowego i osobistego, dzięki programom *work-life balance*, które stosowane są w wielu korporacjach.

Pojęcie pracy emocjonalnej

Praca emocjonalna to pojęcie, które pojawiło się po raz pierwszy w latach 80. XX w.¹. Sfera emocjonalna budziła zainteresowanie naukowców już dużo wcześniej, ale dopiero socjolog A.R. Hochschild zaczęła prowadzić badania nad pracownikami zawodów usługowych². Hochschild przeprowadziła badania w liniach lotniczych, ponieważ zastanawiała się nad tym, w jaki sposób pracownikom udaje się zachować spokój i odpowiednią ekspresję emocji w różnych sytuacjach. Zdaniem Hochschild stewardessy mają specjalne strategie wyuczone, które pozwalają im na zachowanie się w sposób uprzejmy, nawet w trudnych sytuacjach³. Hochschild uważa, że emocje ulegają komercjalizacji, ponieważ niektórzy pracownicy mają za zadanie ukrywać lub udawać pewne reakcje lub uczucia.

Praca emocjonalna może być zdefiniowana jako takie zachowanie, którego celem jest regulacja emocji, aby były odpowiednio dopasowane do konkretnego miejsca pracy. W związku z tym, to pracodawca może oczekiwać pewnych zachowań od swoich pracowników i szkolić podwładnych w zakresie komunikacji interpersonalnej oraz wyrażania swoich

¹ D. Szczygieł, R. Bazińska, R. Kadzikowska-Wrzosek, S. Retowski, *Praca emocjonalna w zawodach usługowych – pojęcie, przegląd teorii i badań*, „Psychologia Społeczna” 2009, nr 4, ss. 155-166.

² R. Górska, *Praca emocjonalna dorosłych. Pomiędzy skutecznością a wypaleniem zawodowym pracownika*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 1, ss. 91-102.

³ A.R. Hochschild, *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*, Wydawnictwo University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1983.

uczuć i emocji w miejscu pracy⁴. Obsługa klienta polega nie tylko na rozmowie z klientem, ale także na uśmiechaniu się, odpowiedniej komunikacji niewerbalnej, mówieniu pogodnym tonem głosu. W niektórych miejscach pracy (na przykład w zakładach pogrzebowych) pracownicy muszą przejawiać uczucia negatywne, nawet jeśli w rzeczywistości ich nie odczuwają. Wykonywanie pracy emocjonalnej najczęściej przypisuje się osobom pracującym w sektorze usług, jednak taką pracę można obserwować także w przypadku: nauczycieli, lekarzy, psychologów, policjantów.

Hochschild przyjmuje, że praca emocjonalna może przyjmować jedną z dwóch form⁵:

- a) Płytką pracą emocjonalną, która polega na tym, że pracownik ogranicza swój regulacyjny wysiłek do zewnętrznej ekspresji emocjonalnej i nie ingeruje w prawdziwe uczucia. Oznacza to, że pracownik może wyrażać swoje prawdziwe emocje, na przykład sprzedawca może maskować smutek, uśmiechaniem się do klienta.
- b) Głęboką pracą emocjonalną, która koncentruje się nie na tym, jak wyrażane są emocje pracownika, ale na samych emocjach. W wyniku regulacji następuje także zmiana zewnętrznego wyrażania emocji przez pracownika, jednak jest to konsekwencja wtórna. Przykładowo, lekarz może rzeczywiście odczuwać wiarę, że leczenie się powiedzie i dodatkowo zapewniać ciężko chorego pacjenta o tym, aby pozytywnie spoglądał w przyszłość.

Zdaniem C.M. Brotheridge i A.A. Grandey płytka i głęboka praca emocjonalna aktywizują inne strategie regulacyjne⁶. Praca głęboka wymaga podjęcia strategii wyprzedzającej, czyli wysiłku w zakresie regulacji własnych emocji, zanim zostaną one wyrażone. Z kolei praca płytka wiąże się tylko ze strategią korygującą, która może przyjąć dwie formy: osłabianie ekspresji emocji niepożądanego lub nasilanie ekspresji emocji pożądanego. Zdaniem C.M. Brotheridge te procesy regulacyjne to ukrywanie uczuć i udawanie uczuć. Płytką pracą emocjonalną jest mniej korzystna dla zdrowia i funkcjonowania pracownika, niż głęboką pracą emocjonalną. Jest to związane z tym, że łatwiej jest regulować emocje wtedy, gdy powstają, a nie wtedy, gdy są już obecne i trzeba je zmieniać lub ukrywać⁷. Wykazano także,

że płytkiej pracy emocjonalnej towarzyszy wypalenie zawodowe, osłabienie stanu zdrowia, a także niższa satysfakcja z wykonywanej pracy. Z kolei głęboka praca emocjonalna nie niesie ze sobą aż tylu negatywnych skutków zdrowotnych, natomiast może przynosić konsekwencje pozytywne, tj. wyższą satysfakcję zawodową oraz poczucie dokonań osobistych⁸. Temat pracy emocjonalnej ma duże znaczenie we współczesnym świecie, ponieważ nastąpił zwrot i transformacja gospodarki z przemysłu w stronę usług. Ponadto, istnieje spora luka badawcza dotycząca poszukiwania związków pomiędzy pracą emocjonalną i innymi konstruktami, na przykład równowagą praca–rodzina.

Równowaga pomiędzy pracą i rodziną – definicja i konsekwencje braku równowagi

Rozwój zawodowy stanowi jeden z najważniejszych elementów życia współczesnego człowieka, jednak niektórzy zapominają o tym, aby odpowiednio łączyć życie prywatne i zawodowe w taki sposób, aby być usatysfakcjonowanym. Dwoma głównymi obszarami, w których funkcjonuje człowiek jest praca i życie rodzinne, dlatego wielu psychologów koncentruje się właśnie na tych dwóch obszarach.

Pojęcie równowagi praca–życie po raz pierwszy pojawiło się w literaturze psychologicznej w latach 70. XX wieku, czyli w podobnym okresie, co termin pracy emocjonalnej⁹. Oba te pojęcia stanowią swego rodzaju odwołanie do czasów końca XX wieku, jednak współcześnie te terminy nabierają nowego znaczenia. Dotychczas nie zostały przeprowadzone badania, które dokładnie analizowałyby zależności pomiędzy równowagą praca–życie i pracą emocjonalną, jednak doniesienia naukowców po badaniach przeprowadzonych na małych próbach wskazują, że praca emocjonalna może w znacznym stopniu zaburzać równowagę pomiędzy pracą i rodziną¹⁰. Warto zaznaczyć, że współcześnie następuje zawężenie obszaru praca–życie do dwóch głównych sfer funkcjonowania człowieka, czyli do pracy zawodowej i życia rodzinnego. W wielu opracowaniach pomijana jest kwestia życia osobistego, zainteresowań i aktywności jednostki. W literaturze przedmiotu wskazuje się jednak, że obszar praca–życie może być ro-

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ C.M. Brotheridge, A.A. Grandey, *Emotional labor and burnout: Comparing two perspectives of 'people work'*, „Journal of Vocational Behavior” 2002, nr 60, ss. 17-39.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ A. Smoder, *Równowaga praca–życie – wybór czy konieczność?*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 4, ss. 12-18.

¹⁰ *Ibidem*.

zumiany jako łączenie aktywności ze sfery zawodowej oraz ze sfery prywatnej. W skład tej drugiej sfery wchodzi: życie rodzinne, zdrowie, aktywności, zainteresowania¹¹. Sfera prywatna może być inaczej postrzegana przez osoby żyjące w pojedynkę (singli) i przez osoby, które założyły rodzinę. Spore znaczenie ma także bycie w związku małżeńskim lub partnerskim, a także posiadanie dzieci lub ich brak. Te wszystkie elementy determinują sposób funkcjonowania jednostki i mogą wiązać się z satysfakcją z życia. Dla potrzeb niniejszej pracy obszar prywatny został w dużej mierze zawężony do życia rodzinnego, jednak należy podkreślić, że na sferę „życia” składa się więcej elementów, które wiążą się z tym, w jaki sposób człowiek spędza swój wolny czas.

Określenie równowaga praca–rodzina odnosi się przede wszystkim do potrzeby stabilizacji, a także do harmonii pomiędzy tymi dwiema sferami. Zdaniem Clutterbucka „osiągnięcie równowagi między życiem zawodowym a osobistym sprowadza się do: uświadomienia sobie różnych wymagań co do inwestowania czasu i energii danej osoby, zdolności dokonywania wyborów dotyczących inwestowania czasu i energii, selekcji wartości, na których powinny się opierać te wybory, dokonywania świadomych wyborów”¹². S. Borkowska uważa, że równowaga pomiędzy sferą zawodową i rodzinną ma miejsce tylko wtedy, gdy jedna sfera nie traci na rzecz drugiej, to znaczy nie pojawia się konflikt praca-ro-

dzina (lub konflikt rodzina–praca)¹³. Dążenie człowieka do stanu równowagi jest bardzo ważne w kontekście jego zdrowia fizycznego i psychicznego, ponieważ zaburzenie harmonii pomiędzy dwiema sferami może powodować pojawienie się symptomów psychosomatycznych, a także nerwowości, lęku, a nawet depresji. Ponadto, zdaniem niektórych badaczy skutkiem zaburzonej równowagi między sferą zawodową i osobistą jest pracoholizm, który paradoksalnie może prowadzić do wypalenia zawodowego¹⁴. Wśród najważniejszych skutków, jakie niesie ze sobą brak równowagi pomiędzy życiem zawodowym i osobistym, można wyróżnić: problemy zdrowotne (fizyczne, psychiczne); życie pod presją, ciągły lęk i stres; brak czasu na jedną ze sfer, tj. zawodową lub rodzinną; brak satysfakcji z pracy; niższe zadowolenie z małżeństwa lub ze swojego życia; brak motywacji do pracy; uzależnienia¹⁵.

Przeciążenie pracą, zwłaszcza w kontekście wykonywania pracy emocjonalnej, jest bardzo ważnym źródłem stresu, który prowadzi do różnych chorób, tj. nadciśnienia, choroby wieńcowej, depresji, a także złego samopoczucia i konfliktów interpersonalnych¹⁶. Poza skutkami indywidualnymi, brak równowagi między pracą i życiem osobistym, prowadzi także do negatywnych konsekwencji dla całej organizacji, a nawet dla społeczeństwa. W tabeli 1 przedstawiono najważniejsze negatywne konsekwencje braku równowagi praca–życie.

Tabela 1. Konsekwencje braku równowagi między pracą i życiem

Skutki społeczne	Skutki organizacyjne	Skutki indywidualne (dla pracownika)
Bezrobocie	Absencja w pracy	Stres
Brak opieki ze strony rodziców nad dziećmi	Fluktuacje	Konflikty w miejscu pracy i w rodzinie
Rosnąca liczba patologii w rodzinie	Mniejsza kreatywność i koncentracja pracowników	Rozwody
Większa liczba chorób serca w społeczeństwie	Gorsze relacje ze współpracownikami i klientami	Nieodpowiednie odżywianie
Nierówności społeczne	Niższy poziom zaangażowania w pracę	Gorsza produktywność w każdej sferze
Malejąca liczba dzieci	Niższy poziom satysfakcji z pracy	Alkoholizm, narkomania

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Smoder, *Równowaga praca–życie – wybór czy konieczność?*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 4.

¹¹ D. Becker-Pestka, J. Kołodziej, K. Pujer, *Rozwój osobisty i zawodowy, wybrane problemy teorii i praktyki*, Exante, Wrocław 2017, ss. 19-20.

¹² R. Tomaszewska-Lipiec, *Równowaga praca–życie pozazawodowe czynnikiem wspomagającym rozwój zawodowy*, „Polityka Społeczna” 2014 nr 3, s. 17.

¹³ S. Borkowska, S. *Praca i życie pozazawodowe*, [w:] S. Borkowska (red.), *Przyszłość pracy w XXI wieku*, Wydawnictwo Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2004, s. 54.

¹⁴ P. Atroszko, *Uzależnienie od pracy jako zakłócenie równowagi między pracą a czasem wolnym*, [w:] J. Osiński (red.), *Praca, społeczeństwo, gospodarka. Między polityką a rynkiem*, Oficyna SGH w Warszawie, Warszawa 2011, s. 17-31.

¹⁵ K. Hildt-Ciupińska, *Work-life balance a wiek pracowników*, „Bezpieczeństwo Pracy: Nauka i Praktyka” 2014, nr 10, s. 14-17.

¹⁶ T. Chirkowska-Smolak, *Równowaga między pracą i życiem osobistym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 1, ss. 235-249.

Zachowanie równowagi pomiędzy pracą i życiem osobistym jest więc bardzo ważne z punktu widzenia jednostki, całej organizacji oraz społeczeństwa.

Równowaga pomiędzy pracą i życiem w pracy emocjonalnej. Rozwiązania pracodawców i pracowników

Współcześnie coraz większa liczba pracodawców zdaje sobie sprawę z problemów z pogodzeniem różnych ról życiowych, na przykład roli pracownika, żony lub męża, rodzica, córki lub syna, znajomego. Ma to szczególne znaczenie w przypadku pracowników usługowych, a także tych, którzy mają ciągły kontakt z klientami lub pacjentami. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że równowaga praca–życie odnosi się nie tylko do postawy pracownika, ale także postawy pracodawcy i możliwości w miejscu zatrudnienia. Praca emocjonalna odnosi się nie tylko do sprzedawców w sklepach, psychologów oraz lekarzy, ale także do wielu pracowników korporacji, którzy kontaktują się z klientami biznesowymi i z innymi pracownikami. Właśnie dlatego coraz większa liczba pracodawców, zwłaszcza w międzynarodowych korporacjach, oferuje szeroki wachlarz interesujących możliwości dla swoich pracowników¹⁷. Wśród najważniejszych rozwiązań wymienić można:

- elastyczne godziny pracy (na przykład przychodzenie do miejsca pracy między godziną 7 a 10 i wychodzenie pomiędzy 15 a 18);
- praca zdalna (przynajmniej jeden dzień w miesiącu lub w tygodniu);
- przedszkole w miejscu pracy;
- pakiety opieki zdrowotnej dla całych rodzin;
- możliwość uczestniczenia w zjazdach rodzinnych, spotkaniach (na przykład w soboty);
- niestandardowe formy zatrudnienia, takie jak: praca na pół etatu, umowa o dzieło;
- formy opieki nad dziećmi, osobami starszymi ze strony pracodawcy;
- dotatkowe dni wolne na czas spędzony z rodziną;
- wsparcie finansowe;

- job sharing*, czyli dzielenie obowiązków pomiędzy dwóch lub większą liczbę pracowników;
- dłuższe urlopy macierzyńskie i rodzicielskie dla kobiet w ciąży i w okresie połogu, specjalny *keep in touch days*, czyli program, który pozwala matkom na ciągły kontakt z pracodawcą (nawet wtedy, gdy matka przebywa na urlopie macierzyńskim lub rodzicielskim)¹⁸.

Programy na rzecz równowagi pomiędzy życiem zawodowym i prywatnym pozwalają na zwiększenie zaangażowania w pracę, satysfakcji z wykonywanych obowiązków, obniżenie chorób i dolegliwości somatycznych. Takie programy mają bardzo duże znaczenie w przypadku pracowników wykonujących pracę emocjonalną, ponieważ narażeni są oni na szczególnie silne emocje i dolegliwości somatopsychiczne. Programy *work-life balance* mogą być uznane za przewagę konkurencyjną wielu przedsiębiorstw, ponieważ pracownicy, którzy mają do wyboru standardową pracę, bez dodatkowych benefitów i elastycznych godzin pracy lub pracodawcę, który oferuje pracę zdalną lub możliwość godzenia życia zawodowego ze sferą rodzinną, raczej wybiorą tę drugą opcję¹⁹.

W sferze usługowej pracuje wiele kobiet, które są jeszcze bardziej narażone na negatywne skutki pracy emocjonalnej, a tworzenie programów *work-life balance* pomaga kobietom w łączeniu roli zawodowej i rodzinnej, a także w zwiększeniu ich udziału w rynku i na stanowiskach kierowniczych²⁰. Zdaniem wielu pracowników oraz pracodawców, istnieje szereg możliwości związanych z przeciwdziałaniem negatywnym konsekwencjom pracy emocjonalnej i zaburzonej równowagi praca–życie.

Ważne są nie tylko wyżej opisane działania ze strony pracodawców, ale także posiadanie przez pracowników bufora w postaci wsparcia społecznego²¹. Rolę tego bufora może pełnić rodzina, współpracownicy, znajomi oraz przyjaciele. Ponadto, spore znaczenie mają postawy pracowników wobec pracy, codziennych obowiązków, pracodawcy i współpracowników. Postawa pozytywna, a także docenienie podwładnego, wiążą się z lepszą równowagą między sferą zawodową i osobistą.

Zdaniem M. Wróbel, w przypadku pracy emocjonalnej spore znaczenie ma także inteligencja

¹⁷ A. Burlita, K. Błoński, *Wspieranie równowagi pomiędzy pracą a życiem osobistym pracowników jako przejaw społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Marketing i Rynek” 2017, nr 12, ss. 22-30.

¹⁸ W. Ratajczyk, *Praktyki wspierania równowagi praca–życie w wybranych w krajach UE*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica” 2010, nr 240, ss. 45-60.

¹⁹ K. Dąbrowska, *Programy na rzecz równowagi życia zawodowego i rodzinnego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2014, vol. 17, nr 2, ss. 41-53.

²⁰ K. Hildt-Ciupińska..., *op. cit.*, s. 14-17.

²¹ *Ibidem*.

emocjonalna, która jest czynnikiem moderującym²². Bardzo ważne jest tworzenie takich stanowisk pracy, które przeciwdziałają płytkiej pracy emocjonalnej, która ma najbardziej negatywny wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka. Praca emocjonalna na poziomie głębokim wymaga wyższej inteligencji emocjonalnej, a także większej wiedzy na temat swoich emocji, ich regulacji, a także empatii²³.

Podsumowanie

Rosnące znaczenie stanowisk usługowych i pracy polegającej na ciągłym kontakcie z klientami, pacjentami i współpracownikami sprawia, że praca emocjonalna staje się coraz poważniejszym problemem. Ważne jest, aby pracownicy mogli zachować równowagę między życiem zawodowym i osobistym, a pracodawcy pomagali w tym poprzez tworzenie programów *work-life balance*. W wielu międzynarodowych korporacjach wprowadzono świadczenia pozapłacowe, takie jak: elastyczny czas pracy, możliwość wykonywania swoich obowiązków zdalnie, skrócony czas pracy, opieka nad dziećmi i osobami starszymi w rodzinie. Spore znaczenie ma także postawa pracowników, a także wsparcie społeczne ze strony rodziny, przyjaciół i znajomych. Programy praca–życie niosą ze sobą wiele korzyści dla wszystkich pracowników, a szczególnie dla tych, którzy wykonują pracę emocjonalną. Wiedza na temat niekorzystnych zjawisk współwystępujących z pracą emocjonalną i brakiem równowagi między życiem zawodowym i życiem osobistym może pomóc w stworzeniu odpowiednich rozwiązań w miejscu pracy.

Bibliografia

Atroszko P., *Uzależnienie od pracy jako zakłócenie równowagi między pracą a czasem wolnym*, [w:] J. Osiński (red.), *Praca, społeczeństwo, gospodarka. Między polityką a rynkiem*, Oficyna SGH w Warszawie, Warszawa 2011.

- Borkowska S., *Praca i życie pozazawodowe*, [w:] S. Borkowska (red.), *Przyszłość pracy w XXI wieku*, Wydawnictwo Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2004.
- Burlita A., Błoński K., *Wspieranie równowagi pomiędzy pracą a życiem osobistym pracowników jako przejaw społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Marketing i Rynek” 2017, nr 12.
- Brotheridge C.M., Gradney A.A., *Emotional labor and burnout: Comparing two perspectives of 'people work'*, „Journal of Vocational Behavior” 2002, nr 60.
- Chirkowska-Smolak T., *Równowaga między pracą i życiem osobistym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 1.
- Dąbrowska K., *Programy na rzecz równowagi życia zawodowego i rodzinnego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2014, vol. 17, nr 2.
- Górska R., *Praca emocjonalna dorosłych. Między skutecznością a wypaleniem zawodowym pracownika*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 1.
- Hildt-Ciupińska K., *Work-life balance a wiek pracowników*, „Bezpieczeństwo Pracy: Nauka i Praktyka” 2014, nr 10.
- Hochschild A.R., *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*, Wydawnictwo University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1983.
- Ratajczyk W., *Praktyki wspierania równowagi praca–życie w wybranych w krajach UE*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica” 2010, nr 240.
- Smoder A., *Równowaga praca–życie – wybór czy konieczność?*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 4.
- Szczygieł D., Bazińska, R., Kadzikowska-Wrzosek, R., Retowski, S., *Praca emocjonalna w zawodach usługowych – pojęcie, przegląd teorii i badań*, „Psychologia Społeczna” 2009, nr 4.
- Śmieja M., Kobylińska, D., *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje*, [w:] M. Śmieja, J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna*, PWN, Warszawa 2008.
- Tomaszewska-Lipiec R., *Równowaga praca–życie pozazawodowe czynnikiem wspomagającym rozwój zawodowy*, „Polityka Społeczna” 2014, nr 3.
- Wróbel M., *Praca emocjonalna a wypalenie zawodowe u nauczycieli: moderująca rola inteligencji emocjonalnej*, „Psychologia Społeczna” 2013, t. 8.

²² M. Wróbel, *Praca emocjonalna a wypalenie zawodowe u nauczycieli: moderująca rola inteligencji emocjonalnej*, „Psychologia Społeczna” 2013, t. 8, ss. 53-66.

²³ M. Śmieja, D. Kobylińska, *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje*, [w:] M. Śmieja, J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna*, PWN, Warszawa 2008.

WORK-LIFE BALANCE AND EMOTIONAL LABOR IN THE CONTEMPORARY WORLD

Summary

In the contemporary world there are more and more professions where the emotional labor is required. The emotional labor involves expressing feelings in a given way. Simultaneously, the consumable attitudes and longer work time are related to the disturbance of work-life balance. The aim of this article is the characterization of two terms: emotional labor and work-life balance, from the XXIth century perspective. In the article were presented the counteracting of the negative effects related to the emotional labor and the lack of work-life balance.

Keywords: emotional labor, work-life balance, work-family conflict.

PIELGRZYMOWANIE JAKO MODEL DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ W ŚWIETLE ENCYKLIK JANA PAWŁA II

Anna Kaleta

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II

Streszczenie

Artykuł jest charakterystyką pielgrzymowania, jako modelu duchowości chrześcijańskiej. Autorka pisze o pielgrzymowaniu opartym na nauczaniu Jana Pawła II. Duchowe pielgrzymowanie ma kilka etapów: wyjście, drogę i cel. W życiu ziemskim człowiek jest pielgrzymem, który opuszcza obecną rzeczywistość i wychodzi na spotkanie kogoś lub czegoś nowego. Każde wyjście jest związane z przejściem pewnej części drogi. Na koniec człowiek osiąga cel. Ostatecznym celem ziemskiego życia jest wieczność.

Słowa kluczowe: pielgrzymowanie, droga, wyjście, cel, duchowość.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest krótka charakterystyka jednego ze sposobów dążenia chrześcijanina do doskonałości. Na początku należy zauważyć, że nie jest to streszczenie lub analiza papieskich encyklik. Niniejszy tekst jedynie zwraca uwagę Czytelnika na model duchowości chrześcijańskiej, który można określić jednym słowem – „pielgrzymowanie”.

Termin „pielgrzymowanie” pochodzi od łacińskiego słowa *peregrinatio* i oznacza wędrówkę lub podróż poza granice swojego kraju. Pielgrzymowanie jest również popularną formą wyrazu aktu religijnego w chrześcijaństwie oraz w innych religiach¹.

Niniejszą pracę poświęcono głównie drugiemu znaczeniu tego terminu, mianowicie pielgrzymowaniu duchowemu w religii chrześcijańskiej, które będzie również określane jako wewnętrzna podróż do Boga².

Duchowe wędrowanie, podobnie jak zewnętrzna forma pielgrzymowania, ma kilka etapów: wyjście, droga i cel³. Według Jana Pawła II, człowieka piel-

grzymującego charakteryzują trzy postawy: modlitwa (w tym życie sakramentalne), działalność (tworzenie kultury, życie w społeczeństwie) oraz głoszenie (teologia)⁴.

Papież w swojej chrześcijańskiej antropologii ukazuje życie człowieka jako pielgrzymowanie do wieczności. Każdy chrześcijanin idzie do Boga Ojca w Jezusie Chrystusie i dzięki Duchowi Świętemu kształtującemu ludzkie sumienie⁵.

Jan Paweł II nie tylko pisał i mówił w swoim nauczaniu o pielgrzymowaniu, ale również żył, jak pielgrzym. Pielgrzymowanie Papieża zaczęło się już w Polsce, w domu rodzinnym. W pięćdziesiąt rocznicę święceń kapłańskich następca św. Piotra wspominał w książce *Dar i Tajemnica* o modlącym się ojcu, a miejsce, w którym dorastał nazwał „domowym seminarium”⁶.

Ojciec święty pielgrzymowanie do innych miejsc świata traktował jako spełnienie papieskiego obowiązku⁷. Był świadomy tego, że pielgrzymuje⁸, aby

¹ Szerzej: Sz. Jabłoński, *Pielgrzymka*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka. Pastoralna Psychologia – Porphyreon*, t. XV, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2011, s. 480-500; Z. Pałubska, *Pielgrzymowanie*, [w:] *Encyklopedia Katolicka. Pastoralna Psychologia – Porphyreon*, t. XV, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2011, s. 501-502.

² Por. *Ibidem*.

³ Por. *Ibidem*.

⁴ M. Chmielewski, *Duchowość według Jana Pawła II. Studium na podstawie encyklik i adhortacji*, Wydawnictwo „POLIHYMNIA”, Lublin 2013, s. 142; Por. *Ibidem*, s. 64, 72-73.

⁵ Z.J. Zdybicka, *Jan Paweł II filozof i mistyk*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2009, s. 15.

⁶ Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 1996, s. 21-22.

⁷ Por. Tkaczuk W. (red.), *Jan Paweł II. Papież Pielgrzym*, Instytut Prasy i Wydawnictw „Novum”, Warszawa 1980, s. 55.

⁸ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 25.

głośność Dobrą Nowinę i podkreślał to w swoim nauczaniu⁹. Każda papieska pielgrzymka była połączona z modlitwą. Podczas jubileuszowej pielgrzymki Jan Paweł II przyznał się, że fakt powołania na Stolicę Piotrową zawsze chciał uczcić przez modlitwę w miejscach, gdzie żył i przebywał Jezus Chrystus¹⁰.

„Wyjście” jako symbol życia duchowego

„Wyjście” w chrześcijaństwie jest związane z całkowitym zawierzeniem i zaufaniem Bogu. Każdy człowiek jest powołany do wyjścia z niewoli oraz powołany do wyjścia naprzeciw Miłości. „Wyjście od” lub „wyjście z” wiąże się z opuszczeniem i oddaniem czegoś, do czego człowiek jest przywiązany i udaniem się w nieznaną drogę. „Wyjście do” nie musi się wiązać z pozostawieniem czegoś, bowiem w tej postawie kładzie się nacisk na coś, co człowiek chce osiągnąć, udać się gdzieś, spotkać się z kimś lub z czymś.

W życiu człowieka, a szczególnie w życiu chrześcijanina postawy „wyjścia od” i „wyjścia do” są ze sobą mocno związane, i trudno tutaj postawić granicę. Chrześcijanin w pielgrzymowaniu ziemskim, wychodząc z grzechu, dąży do świętości¹¹, miłości, wiary, nadziei, wolności, prawdy czy sprawiedliwości. Wyjście z grzechu czy lęku musi mieć jakiś cel. Stan po niewoli trzeba czymś wypełnić. Nadrzędnym celem będzie wyjście do Ojczyzny niebieskiej, ku której człowiek pielgrzymuje na ziemi¹².

Pierwszym grzechem, który według Jana Pawła II jest niejako fundamentem ziemskich dziejów mężczyzny i kobiety, stał się „grzech niewiary”. Człowiek przez brak wiary oraz ufności wobec Boga staje się coraz bardziej podejrzliwym. Niedowierzenie Stwórcy prowadzi do zawierzenia Aniołowi Ciemności¹³.

Papież podkreśla, że grzech i zło należy potępić i należy wyjść z niewoli grzechu, jak uczynił to syn marnotrawny z przypowieści. Takie wyjście określa się często mianem „nawrócenia”, które polega na po-

rzuceniu niegodnego życia i poszukiwaniu miłosierdzia, miłości, dobra¹⁴. Wyjście z niewoli grzechu jest możliwe dzięki przyznaniu się do swoich słabości, do swoich lęków. Doświadczenie grzeszności i słabości wskazuje na Boga jako Wybawienie, który w swoim Synu Objawia swoją Miłość do człowieka. Dzięki Objawieniu człowiek wychodzi do nowego życia, tak jak wspomniany syn marnotrawny lub jak Naród Wybrany ze Starego Testamentu¹⁵.

Nawrócenie dokonuje się przez działanie Ducha Świętego i prowadzi do świętego życia¹⁶. Świętość nie jest czymś nieosiągalnym i nierealnym na ziemi. Człowiek przez całe życie nawraca się i zmienia swoje myślenie oraz postępowanie, czyli wychodzi z grzechu. Ziemski pielgrzym za swoje winy pokutuje i ufa Miłosierdziu Boga oraz wychodzi do bliźnich, pomagając im i wybacząc¹⁷.

Trzeba nadmienić, że nawrócenie nie jest sprawą indywidualną. W Kościele Świętym chrześcijanie pomagają sobie w wychodzeniu z grzechu i dążeniu do świętości przez modlitwę, słowo, świadectwo. Wejście w grzech oprócz grzesznika również dotyka całą Wspólnotę Kościoła¹⁸, a nawet ludzi spoza Kościoła. Jest to często zgorzenie, dawanie złego świadectwa lub zaproszenie do grzechu.

Kiedy człowiek doświadcza owego wyjścia, o którym była mowa do tej pory? Wyjście do nowego Życia, którym jest Jezus Chrystus i spotkanie Boga jest możliwe między innymi dzięki nauce Kościoła oraz życiu sakramentalnemu. Pierwszym Sakramentem, który człowiek przyjmuje jest Chrzest Święty, czyli wyjście od dawnego życia i rozpoczęcie nowego życia w Jezusie Chrystusie¹⁹. Faktem jest, że człowiek przez grzeszność natury ludzkiej wraca do poprzedniego życia, ale dzięki Sakramentowi Pokuty i Pojednania, a także Sakramentowi Eucharystii zostaje odnowiona Łaska Chrztu Świętego.

Z wychodzeniem na spotkanie Boga wiąże się podążenie do świętości. Jest to o tyle istotne, że często ludzie myślą, że świętość nie jest dla nich lub w ogóle nie myślą o świętości. Tymczasem w pielgrzymowaniu ziemskim należy nieustannie dbać

⁹ Jan Paweł II, *Papież Pielgrzym...*, op. cit., s. 22.

¹⁰ St. Dziwisz, H. Nowacki, P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II. Na drogach Dziejów Zbawienia*, Libreria Editrice Vaticana, Rzym 2000, s. 53.

¹¹ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 6.

¹² J. Forest, *Pielgrzymowanie jako droga przez życie*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 148.

¹³ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 37; Por. A. Kaleta, *Klasyczna a współczesna koncepcja sztuki w świetle poglądów św. Jana Pawła II*, „Człowiek w Kulturze” 2015, nr 25, s. 337-355.

¹⁴ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 6; Łk 15, 11-24.

¹⁵ Por. J.-M. Lustiger, *Obietnica*, Wydawnictwo eSpe, Kraków 2004, s. 25-26; Por. Ez 36, 26.

¹⁶ Por. J. Misiurek, *Modlitwa. Medytacja. Kontemplacja. Mistyka. Dzieje problematyki*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów, Lublin 2011, s. 259.

¹⁷ M. Chmielewski..., op. cit., s. 143.

¹⁸ J. Salij, *Piękniejszy, bo w ciągłym nawróceniu*, „Pastores” 2015, nr 66 (1), s. 34.

¹⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego* 1010.

o rozwój swojej duchowości i nakierowywać ją na świętość²⁰.

Z pragnieniem Boga wiąże się również wyjście do miłości. Bóg bowiem jest Źródłem Miłości, do którego człowiek wychodzi, ale również od Niego człowiek uczy się kochania²¹. Dzięki miłości człowiek przezwycięża skłonności do grzechu²² i wychodzi do wszystkich ludzi pragnąc jedności²³. Człowiek wychodzący do drugiego człowieka z pragnieniem miłości i okazujący ją w czynach, sam zostaje nią obdarowany²⁴. Czasami na odwzajemnienie miłości trzeba czekać latami, ale zawsze ona zwycięża.

Człowiek wychodzi również do wolności, a jest to możliwe dzięki Odkupieniu. Podążanie za Jezusem jest wyjściem do wolności i miłości w ziemskim pielgrzymowaniu, do Boga²⁵.

Powołaniem wierzących jest wychodzenie do pracy misyjnej²⁶ i głoszenie Dobrej Nowiny. Jan Paweł II pisze, że wypełnianie nakazu Chrystusa o głoszeniu Ewangelii jest zadaniem Następcy św. Piotra. Papież przyznaje, że stara się realizować jak najlepiej to zadanie przez „pielgrzymki wiary”, podczas których umacnia Kościół, spotyka się z ludźmi i głosi Naukę Syna Bożego²⁷.

Na przestrzeni dziejów było wiele przykładów związanych z decyzją wyjścia. Zatem współczesny człowiek nie jest pozostawiony samemu sobie i może czerpać z doświadczenia chociażby Izraelitów, którzy zostali wyprowadzeni przez Mojżesza z niewoli. Człowiek może, tak jak Izraelici, „wyruszyć” z niewoli grzechu, „przyjąć” Tablice z Dziesięcioma Przykazaniami i odnowić Przymierze z Bogiem²⁸. Innym przykładem wyjścia jest Abraham, który wyszedł z domu rodzinnego, udając się do ziemi wskazanej przez Pana. Wiązało się to z wielkim zawierzeniem obietnicy, którą Abraham otrzymał od Boga²⁹.

W Nowym Testamencie Apostołowie wychodzą do ludzi, aby głosić Ewangelię. Jednym z takich

przykładów wyjścia Uczniów Jezusa, jest wyjście z Wieczernika pielgrzymów przebywających w Jerozolimie. Przez działanie Ducha Świętego rozpoczęło się pielgrzymowanie Apostołów i głoszenie Dobrej Nowiny, które trwa do dzisiaj³⁰. Innym przykładem jest św. Paweł, który miał udać się z Azji Mniejszej na kontynent europejski³¹.

Warto nadmienić, że w podobnej sytuacji jak św. Paweł znaleźli się Cyryl i Metody, którzy wyszli ze swojej ojczyzny i udali się na misje do kraju Słowian³². Dzięki misji Cyryla i Metodego chrześcijaństwo mogło rozwijać się w wielu krajach, między innymi w Polsce³³.

Trzeba też wspomnieć o Maryi. Matka Jezusa Chrystusa w pielgrzymowaniu wiary cały czas wychodziła na spotkanie Boga i była posłuszna Jego woli. Lud Boży uczy się od Maryi zawierzenia Stwórcy i codziennego wychodzenia z nadzieją i miłością do Ojczyzny niebieskiej³⁴.

Papież, uczestnicząc w pielgrzymce jubileuszowej – podczas Liturgii Słowa w klasztorze św. Katarzyny – nazwał Boga „Pielgrzymem”, który na górze Synaj wyszedł na spotkanie z ludzkością i objawił swoje Imię: „JESTEM, KTÓRY JESTEM”. Bóg pielgrzymował szlakiem znajdującym się w Ziemi Świętej, objawiając swoją bezgraniczną miłość do człowieka³⁵. Stwórca wychodzi do człowieka przez historię i przez wydarzenia. Ostatecznym wyjściem i Objawieniem Boga jest Osoba Jezusa Chrystusa³⁶. Stwórca w Jezusie wychodzi do człowieka ze swoją miłością, ze swoim miłosierdziem³⁷.

Kolejnym Pielgrzymem jest Jezus Chrystus, który przemierzał te same drogi, co Naród Wybrany. Tak jak Izraelici, Jezus wyszedł z Egiptu, gdzie ukrywał się z Maryją i ze św. Józefem przed Herodem. Chrystus rozpoczął historię zbawienia, która wiąże się z pielgrzymowaniem Narodu Wybranego. Pielgrzymowanie Izraela dopełnia się w Odkupieniu

²⁰ Por. M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 172.

²¹ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 21.

²² Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 8.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 14.

²⁵ Jan Paweł II, *Na drogach Dziejów Zbawienia...*, *op. cit.*, s. 38.

²⁶ M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 172.

²⁷ Jan Paweł II, *Redemptoris missio* 63; Por. Jan Paweł II, *Ut unum sint* 24.

²⁸ Jan Paweł II, *Na drogach Dziejów Zbawienia...*, *op. cit.*, s. 26-27; Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 4; Por. Jan Paweł II, *Veritatis splendor* 24.

²⁹ Na przykład: Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 14, 36; Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis* 8, 47; Jan Paweł II, *Slavorum Apostoli* 20; Zob. Rdz 12, 1n.

³⁰ Jan Paweł II, *Dominum et Vivificantem* 25.

³¹ Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis* 8; Zob. Dz 16, 9.

³² Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis* 8.

³³ Por. Jan Paweł II, *Slavorum Apostoli* 24.

³⁴ Por. A. Bardecki (red.), *Karol Kardynał Wojtyła. Kazania w Sanktuarium Kalwaryjskim*, Wydawnictwo oo. Bernardynów „Calvarianum”, Kraków 1988, s. 63-64.

³⁵ Jan Paweł II, *Na drogach Dziejów Zbawienia...*, *op. cit.*, s. 35-36.

³⁶ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* 50-73; J 3, 16; Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 37.

³⁷ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 3; Por. Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 9.

człowieka i trwa do dzisiaj. W Chrystusie nadal odnawia się Przymierze miłości Boga do ludzi³⁸.

Kościół wychodzi na spotkanie Boga, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego. Duch Święty, który jest życiem³⁹, prowadzi Kościół w Jezusie Chrystusie na spotkanie Ojca i Jego miłości⁴⁰. Kościół w Jezusie Chrystusie ma również zadaną drogę do człowieka. W Osobie Zbawiciela łączy się teocentryzm i antropocentryzm. Kościół, idąc za Chrystusem, wychodzi zatem na spotkanie Boga i człowieka, starając się połączyć te dwa kierunki⁴¹.

Paradygmat „drogi”

Człowiek, który decyduje się na wyjście ma do przebycia określoną drogę. Nie wszystkie drogi kierują do tego samego celu. Chrześcijanin wie, że jego droga ma prowadzić do spotkania z Bogiem. Dążenie do Królestwa Bożego polega na zaakceptowaniu i przyjęciu Osoby Jezusa Chrystusa, który głosi prawdę o Królestwie Ojca i wzywa do nawrócenia. Człowiek ma porzucić dawną drogę i wyjść na nową drogę⁴².

Wiara chrześcijanina jest złączona z drogą Jezusa Chrystusa, a zatem z życiem. Droga do życia prowadzi – tak jak droga Jezusa – przez krzyż, przez cierpienie. Chodzi tutaj o cierpienie przeżywane w miłości i z miłością, którego owocem jest przede wszystkim przemiana serca i życie wieczne. Nie można umniejszyć krzyża w życiu człowieka. Jezus Chrystus sam przeszedł przez tę drogę i pozostawił ją każdemu człowiekowi⁴³.

Sama natura ludzka nie daje człowiekowi sposobności do kroczenia w Jezusie Chrystusie do Ojca. Należy dodać, że naśladowanie Jezusa Chrystusa i wędrówka za Nim i z Nim jest możliwa dzięki działaniu Ducha Świętego⁴⁴. Duch Święty wzywa do jedności i działa w Kościele. Papież w encyklice *Ut Unum Sint* pisze, że wiara w Chrystusa rodzi pragnienie i dążenie do jedności, a to pragnienie jest jednoznaczne z pragnieniem Kościoła. Człowiek

pragnący życia we Wspólnocie Kościoła pragnie łaski Bożej i zjednoczenia z Bogiem. Nie można, akceptując Jezusa Chrystusa, jednocześnie rezygnować z Kościoła⁴⁵.

Kościół pielgrzymuje drogami świata, aby wskazywać ludziom najważniejszą Drogę – Odkupiciela. Zbawiciel jest jedyną Drogą do życia wiecznego w Bogu. Ostateczną prawdę o życiu człowieka trzeba zgłębiać w Tajemnicy Objawienia. Głoszenie tej Tajemnicy i ukazywanie Jezusa Chrystusa jako Drogi, Prawdy i Życia – jest podstawowym zadaniem Kościoła, który został powołany przez Chrystusa⁴⁶. Trzeba dodać, że Jezus Chrystus jest Drogą każdego człowieka, ale przede wszystkim Drogą Kościoła, która prowadzi do Boga i człowieka⁴⁷.

Chrześcijanin, który pielgrzymuje do wieczności, może liczyć na pomoc Maryi. W nauczaniu Papieża jest obecny kult Matki Bożej⁴⁸. Jan Paweł II pielgrzymowanie Matki Bożej nazywa „macierzyńską pielgrzymką wiary”⁴⁹. Macierzyństwo Maryi nadal trwa i jest możliwe dzięki ekonomii łaski. Matka Boga zabrana do Nieba wstawia się i opiekuje się braćmi Syna swojego, aby w wędrówce wiary doszli do wiecznego zbawienia. Maryja wyprasza u Boga wiele łask dla pielgrzymującego Ludu Bożego⁵⁰.

Wędrówka wiary Matki Bożej jest punktem odniesienia dla każdego człowieka, dla całych narodów, wspólnot, dla całej ludzkości. Jan Paweł II nazywa Maryję Przewodniczką dla wszystkich pielgrzymujących w wierze⁵¹.

Maryja od samego początku towarzyszyła Synowi w dziele zbawienia. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że była obecna przy narodzinach Kościoła, modląc się o Dary Ducha Świętego, których sama doświadczyła w ziemskim pielgrzymowaniu, bowiem w Maryi od Zwiastowania mieszkał Duch Święty i była przepełniona wiarą, nadzieją i miłością⁵².

Najświętsza Panna pierwsza odbyła wędrówkę w wierze i wyznaczyła drogę do Syna. Kościół idzie

³⁸ Jan Paweł II, *Na drogach Dziejów Zbawienia...*, *op. cit.*, s. 25-26.

³⁹ Jan Paweł II, *Dominum et Vivificantem* 54.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² H. Langkammer, *Życie po śmierci*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 159-169.

⁴³ J. Ratzinger, *Śmierć i życie wieczne*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1986, s. 118-121; Jan Paweł II, *Ut unum sint* 1-2.

⁴⁴ M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 180.

⁴⁵ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 9.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, *Fides et ratio* 2; Por. Jan Paweł II, *Evangelium vitae* 29.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 13.

⁴⁸ Por. M. Chmielewski, *op. cit.*, s. 195; Por. Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2004, 46-50.

⁴⁹ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 26.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 47; Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 9; Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, 61.

⁵¹ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 6.

⁵² Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 26, 39; M.J. Ruman (red.), *Jan Paweł II o życiu Chrystusa*, „Biblioteczka Synodalna”, Warszawa 1997, s. 135-138; Por. Jan Paweł II, *Na drogach Dziejów Zbawienia...*, *op. cit.*, s. 18.

po śladach zostawionych przez Maryję i tak jak Ona – pielgrzymuje na spotkanie Pana ku wieczności⁵³, starając się przy tym upodobnić do Niej. Jan Paweł II często zawierał siebie, świat, Kościół Matce Bożej i prosił o wstawiennictwo⁵⁴. Dzięki wstawiennictwu Najświętszej Panny, Kościół pielgrzymujący na ziemi jest niejako złączony z eschatologiczną rzeczywistością, ze Świętymi w Niebie⁵⁵.

Kościół – powołany i ukształtowany przez Jezusa Chrystusa – jest owocem cierpienia i Zmartwychwstania Syna Bożego⁵⁶. Pierwszymi Uczniami byli Apostołowie. Kościół swoje ziemskie pielgrzymowanie oficjalnie rozpoczął w dniu Pięćdziesiątnicy, kiedy to pod wpływem działania Ducha Świętego Apostołowie wyszli z Wieczernika i w różnych językach głosili Ewangelię. Wędrowka Kościoła w wierze trwa do dnia dzisiejszego. Jest to pielgrzymowanie przez historię poszczególnych ludzi, ale również różnych grup społecznych, narodów czy ludów⁵⁷.

Jezus Chrystus zostawił Kościołowi wskazówki, które prowadzą do Boga Ojca. Najważniejszą drogą dla wszystkich chrześcijan jest droga dążenia do jedności. Jezus prosił w modlitwie Ojca o jedność wszystkich wiernych⁵⁸. Modlitwa Chrystusa jest testamentem, który Kościół ma nieustannie wypełniać⁵⁹ na drodze ekumenizmu⁶⁰.

Ziemska wędrowka Kościoła jest nakierowana na osiągnięcie celu, którym jest komunika z Bogiem i między wiernymi. Drogami wiodącymi do tego celu jest modlitwa ekumeniczna, Słowo oraz wszystkie Sakramenty⁶¹, przede wszystkim Eucharystia i pokuta⁶². W encyklice *Dives in misericordia* Papież zauważył, że Jezus Chrystus w kazaniu na Górze Błogosławieństw w Galilei zostawił Kościołowi osiem błogosławieństw, a każde z nich jest jakby osobną drogą. Tymi drogami powinni podążać wszyscy chrześcijanie⁶³.

Najistotniejszą drogą Kościoła a jednocześnie źródłem i najwyższym celem jest Eucharystia. W tym Sakramencie Duch Święty ożywia Chleb, który stając się Ciałem Pana – daje życie wszystkim

Go przyjmującym. Kościół nieustannie zwraca się do Boga na Ołtarzu, powierzając Mu całe stworzenie⁶⁴. Eucharystia zajmowała centralne miejsce w duchowości Jana Pawła II i znamieny jest fakt, że ostatnią encyklikę *Ecclesia de Eucharystia* Papież poświęcił Eucharystii w Kościele⁶⁵.

W wymiarze duchowym (wewnętrznym) Kościół kroczy trzema drogami: teocentryczną, antropocentryczną, chrystocentryczną. Teocentryzm polega na kierowaniu się w Jezusie Chrystusie do Boga i do jedności z Nim⁶⁶. Chrystocentryzm jest związany z podążaniem przez Kościół najważniejszą Drogą, którą jest Jezus, prowadzącą do Ojca i do człowieka. On zjednoczył się z każdym człowiekiem przez Tajemnicę Odkupienia⁶⁷. Jan Paweł II podkreśla, że przez Tajemnicę Wcielenia i Odkupienia, Kościół dociera do każdego człowieka i kroczy drogą, którą jest człowiek. Zatem znamienym jest fakt, że Papież człowieka również nazywa drogą Kościoła i ten fakt ukazuje drogę antropocentryzmu Kościoła⁶⁸.

Obok pielgrzymowania o charakterze wewnętrznym jest jeszcze zewnętrzny wymiar drogi Kościoła. Charakter zewnętrzny pielgrzymowania Kościoła polega na rozprzestrzenianiu się Kościoła na wszystkie części świata i dokonuje się to w czasie i przestrzeni, przez historię. Analogicznie za Soborem Watykańskim II, zewnętrzne pielgrzymowanie Kościoła można porównać do pielgrzymowania Izraela przez pustynię, który dążył do ziemi obiecanej. Kościół na ziemi codziennie od nowa dąży do niebieskiej Ojczyzny⁶⁹.

Istotnym aspektem w zewnętrznym pielgrzymowaniu Kościoła, według Papieża, jest „geografia wiary”, polegająca na odwiedzaniu miejsc związanych z życiem Jezusa Chrystusa, Świętej Rodziny, Matki Bożej czy Świętych. Jan Paweł II wymienia między innymi: Ziemię Świętą, Lourdes, Fatimę, Jasną Górę i inne⁷⁰.

⁵³ Jan Paweł II, *Redemptoris missio* 92; Por. Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 2.

⁵⁴ Por. np. Stróżczyk E., Skwara J. (red.), *Jan Paweł II. Nauczanie Społeczne. Pielgrzymka do Polski 2–10 czerwca 1979*, t. 1, Wydawnictwo Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1982, s. 52–54.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 41.

⁵⁶ *Ibidem* 40.

⁵⁷ *Ibidem* 26.

⁵⁸ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 22–23.

⁵⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 6.

⁶⁰ Zob. Jan Paweł II, *Ut unum sint* 7–14.

⁶¹ Jan Paweł II, *Ecclesia de Eucharistia* 34; Por. Jan Paweł II, *Ut unum sint* 22–23.

⁶² M. Chmielewski, *op. cit.*, s. 134–138.

⁶³ Por. Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 14.

⁶⁴ Jan Paweł II, *Ecclesia de Eucharistia* 1.

⁶⁵ M. Chmielewski, *op. cit.*, s. 195.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 140.

⁶⁷ Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 13.

⁶⁸ Por. M. Chmielewski, *op. cit.*, s. 134–138; Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 14.

⁶⁹ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 25.

⁷⁰ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 28.

Punkt docelowy pielgrzymowania

Człowiek, jako istota rozumna, wolna, samoświadoma, posiadająca duszę i ciało, poznaje prawdę o rzeczywistości. Jednakże są prawdy, takie jak prawda o życiu wiecznym, o Królestwie Bożym, których nie można poznać samym rozumem, ale przez wiarę, dzięki Objawieniu i dzięki łasce Bożej⁷¹.

Chociaż trudno opisać rzeczywistość życia wiecznego i trudno ją zrozumieć, to jednak można ją pojąć poprzez miłość i już na ziemi przybliżać się do Królestwa Niebieskiego. Niebo, którego człowiek pragnie i poszukuje całym sercem, jest osiągnięciem doskonałości w miłości oraz komunią z Trójcą Świętą, z Maryją, Aniołami i Wszystkimi Świętymi. Życie w wieczności jest ostatecznym celem ziemskiego pielgrzymowania⁷². Trzeba pamiętać, że Niebo, do którego wędruje człowiek, to nie jest jakieś miejsce, ale Niebo to Ktoś – to Trójjedyny Bóg⁷³. Jedynie Bóg może zaspokoić wszystkie pragnienia ludzkiego serca⁷⁴.

Pielgrzym musi znać Boga – Cel swojej wędrówki, aby nie pogubił się w ziemskim życiu. Proces poznawania Boga trwa całe życie, a ostateczne poznanie dokona się po śmierci⁷⁵. Celem ziemskiego pielgrzymowania jest zjednoczenie braci i sióstr zgromadzonych w Duchu Świętym na modlitwie z Odkupicielem, który umarł po to, aby zebrać wszystkie dzieci i doprowadzić do Ojca. Bowiemy, jak w modlitwie *Ojciec nasz* – wszyscy mają jednego Ojca⁷⁶.

Boga można poznać i odkryć dzięki stworzeniu. Umysł ludzki, dzięki poznawaniu rzeczywistości, odkrywa wielkość Stwórcy⁷⁷. Bóg jest początkiem i celem całego stworzenia. Jakikolwiek byt nie musi wychodzić z siebie, aby osiągnąć cel. Osiągnięcie celu przez byty – zatem również przez człowieka – jest możliwe, jeśli osiągnie on doskonałość, do której został powołany. Wszystko, co jest zgodne z naturą ludzką i prowadzi do doskonalenia tej natury jest również drogą do Boga, ponieważ ukazuje Jego

doskonałość. Takie zjednoczenie z Bogiem jest możliwe w relacji miłości⁷⁸. Papież przywołuje św. Jana od Krzyża, według którego przed całkowitym zjednoczeniem, dusza ludzka będzie oczyszczona przez płomień miłości. Chodzi tutaj o czyściec wewnętrznej i zmysłowej natury ludzkiej⁷⁹.

Zjednoczenie z Bogiem jest możliwe dzięki łasce uświęcającej i Objawieniu. Polega to na tym, że człowiek przez wiarę nie tylko poznaje Stwórcę, ale również przez wiarę doświadcza działania łaski Bożej, działania Ducha Świętego oraz cnót Boskich: wiary, nadziei, miłości. Zjednoczenie z Bogiem to pełnia życia duchowego, do której pielgrzymuje człowiek na ziemi. Trwanie w Bogu polega na trwaniu w stworzeniu. W życiu wiecznym będzie to już widzenie „twarzą w twarz”⁸⁰.

W Jezusie Chrystusie objawia się Bóg – oblicze Ojca. Temat ten podjęto w sposób szczególny w drugiej papieskiej encyklice *Dives in misericordia*. Jezus Chrystus przez wcielenie ukazuje Miłosierdzie Boga. Encyklika stanowi niejako syntezę chrystocentryzmu, antropocentryzmu i teocentryzmu, bowiem bez odniesienia do Boga nie można pokazać godności człowieka⁸¹.

Celem człowieka już tutaj na ziemi jest świętość⁸². Znamienne jest to, że cel, który jest często określany jako świętość, Niebo, wieczność – do którego zmierza każdy pielgrzym – nie jest miejscem, ale Osobą. Jak to zauważył Jan Paweł II, jest to wieczna komunია z Bogiem, czyli wieczne przebywanie z Miłością najdoskonalszą⁸³.

Chrześcijanie oczekują na koniec świata, kiedy całe stworzenie zostanie odnowione i uświęcone. W Jezusie Chrystusie zostanie połączona rzeczywistość eschatologiczna i ziemską. Na ziemi będzie nowe Jeruzalem⁸⁴.

Do osiągnięcia najważniejszego celu są potrzebne cele pośrednie, które są bardzo istotne i są składowymi świętości. Cele były już wspomniane na przykład przy okazji omówienia „wyjścia”, dlatego

⁷¹ A. Maryniarczyk (red.), *Karol Wojtyła. Rozważania o istocie człowieka*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, s. 156-168.

⁷² *Katechizm Kościoła Katolickiego* 1024-1027.

⁷³ T. Jaklewicz, *Niebo to Ktoś, nie coś*, „Gość Niedzielny” 2018, nr 19, s. 17.

⁷⁴ Jan Paweł II, *Dominum et Vivificantem* 26.

⁷⁵ Por. ReP 26.

⁷⁶ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 26; Por. Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 9.

⁷⁷ Rz 1, 19-20.

⁷⁸ A. Maryniarczyk (red.), *Karol Wojtyła. Elementarz etyczny*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin

2017, s. 100-106; Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* 34.

⁷⁹ Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994, s. 141.

⁸⁰ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 9; *Karol Wojtyła. Elementarz etyczny...*, *op. cit.*, s. 173-180; Por. *Karol Wojtyła. Rozważania o istocie człowieka...*, *op. cit.*, s. 206-208.

⁸¹ M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 139.

⁸² J. Misiurek..., *op. cit.*, s. 259-264.

⁸³ Por. ReP 26.

⁸⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego* 1042-1045.

teraz zostają jedynie przywołane najważniejsze. Takim wydawałoby się pośrednim celem będącym na równi ze świętością, jest miłość. Można użyć stwierdzenia, że świętość to miłość a miłość to świętość. Miłość i miłosierdzie są czynnikami, dzięki którym ludzie spotykają się ze sobą i Trójjedynym Bogiem⁸⁵.

Innym bardzo ważnym celem związanym ze świętością jest duchowość. Człowiek przez każde swoje działanie, między innymi przez pracę, uczy się siebie i doskonali swoje umiejętności. Osoba poprzez działanie wychodzi poza własne ja – transcenduje. Osoba przez transcendencję – wyjście ponad siebie i swoje działanie – uwidacznia swoją duchowość, która jest przyporządkowana do prawdy. Jan Paweł II podkreśla również, że najważniejsze jest to, co sobą człowiek reprezentuje, a nie, co posiada⁸⁶. Byt ludzki przez swoje czyny wyraża swoją wolność i duchowość⁸⁷.

Poznanie siebie również jest bardzo istotnym celem i pozwala na zrozumienie otaczającej rzeczywistości. Ludzie, szukając Boga, szukają pełnego człowieczeństwa oraz zgłębienia sensu życia⁸⁸. Człowiek starając się zrozumieć siebie, dostrzega, że jego życie to jakby dwa różne światy (życie biologiczne i życie duchowe). Z jednej strony człowiek powinien zaakceptować swoją grzeszną naturę, a z drugiej powinien dążyć do prawdy, piękna, miłości⁸⁹.

W świetle Objawienia, człowiek posiada godność dziecka Bożego, dzięki której życie biologiczne obok życia duchowego jest tak samo cenne⁹⁰. Człowiek stworzony jest na obraz Boga, a zatem powinien doświadczać szacunku, a nawet czci. W pięknie zewnętrznym człowieka oraz przez zachwyt nad duszą ludzką kontempluje się Stwórcę. Dzięki poszanowaniu godności ludzkiej oddaje się cześć Bogu⁹¹.

Papież w encyklikach podkreśla znaczenie godności osoby ludzkiej. Osoba przynależy do społeczeństwa, w którym tworzy wiele grup od rodziny, przez grupy gospodarcze, kulturowe, społeczne, po-

lityczne, ale osoba nie podlega mechanizmowi społeczno-ekonomicznemu⁹². Osoba i godność ludzka zawsze jest celem. Człowiek nie jest środkiem⁹³.

Chrześcijanie powołani są do jedności – jest to cel, który wyznaczył Chrystus. Gromadząc się na modlitwie wokół Chrystusa, ludzie przekonują się, że wszystko, co ich dzieli, jest mniej istotne, niż to wszystko, co ich łączy i jednoczy. Duch Święty działa w modlitwie i jednoczy wszystkich w Jezusie Chrystusie⁹⁴.

Dążąc do jedności wiary, chrześcijanie mają za zadanie rozwiązanie różnic doktrynalnych związanych z tajemnicą i misją Kościoła oraz z rolą Maryi w dziele zbawienia. Żeby pokonać te różnice, są prowadzone dialogi między Kościołem Katolickim i innymi Kościołami oraz Wspólnotami kościelnymi Zachodu⁹⁵.

Głównym celem wędrówki Kościoła jest wskazywanie wiernym Jezusa Chrystusa⁹⁶, którego On jest Głową, a sam Kościół jest mistycznym Ciałem Syna Bożego⁹⁷. Wiąż Kościoła z Chrystusem to nie tylko historia i czasy, w których Jezus Chrystus żył, ale jest to przede wszystkim oczekiwanie na nowe zesłanie Ducha Świętego w przyszłości⁹⁸.

Podsumowanie

Dynamizmem życia duchowego jest miłość, dzięki której człowiek pielgrzymuje na ziemi, ku niebieskiej ojczyźnie. Przez działanie i prowadzenie Ducha Świętego człowiek idzie w Jezusie Chrystusie na spotkanie Ojca⁹⁹.

Papież w encyklikach przybliżył Obraz Boga Miłosiernego¹⁰⁰, Jezusa Chrystusa – Odkupiciela człowieka¹⁰¹, oraz Ducha Świętego – Pocieszyciela¹⁰². Jan Paweł II w swoim nauczaniu dużo uwagi poświęcił Trzem Osobom Boskim. Papież ukazuje Trójjedynego Boga, jako Kogoś, Komu nie obca jest grzeszna natura ludzka¹⁰³, a zatem jest to Obraz Boga znajdującego doskonale całą ludzką istotę, która jest jednością duszy i ciała. Ludzie podczas swojego ziemskiego pielgrzymowania poznają Boga i przez

⁸⁵ M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 140.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 153; Jan Paweł II, *Laborem exercens* 26; Por. Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 33-34.

⁸⁷ M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 154.

⁸⁸ Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 11.

⁸⁹ *Ibidem* 14.

⁹⁰ Benedykt XVI, *Jan Paweł II. Mój umiłowany Poprzednik*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2007, s. 53.

⁹¹ St. Biel, *Miłość w Dziesięciu Słowach. Gdy ludzkie serca zmieniają się w głaz*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014, s. 36.

⁹² Jan Paweł II, *Centesimus annus* 13.

⁹³ Benedykt XVI, *op. cit.*, s. 49.

⁹⁴ Jan Paweł II, *Ut unum sint* 22.

⁹⁵ Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* 30.

⁹⁶ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*..., *op. cit.*, s. 136-141.

⁹⁷ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*..., *op. cit.*, s. 120; Por. Jan Paweł II, *Redemptor hominis* 7.

⁹⁸ Benedykt XVI..., *op. cit.*, s. 43.

⁹⁹ Por. M. Chmielewski..., *op. cit.*, s. 148-150.

¹⁰⁰ Na przykład: Jan Paweł II, *Dives in misericordia*.

¹⁰¹ Na przykład: Jan Paweł II, *Redemptor hominis*.

¹⁰² Na przykład: Jan Paweł II, *Dominum et Vivificantem*.

¹⁰³ Por. ReP 26.

całe swoje życie nawracają się do Niego¹⁰⁴. Człowiek na ziemi jednoczy się z miłosiernym Bogiem, jeśli sam doznaje duchowej przemiany oraz zewnętrznej przemiany w relacjach z innymi ludźmi¹⁰⁵.

Człowiek umocniony Słowem Bożym, Nauką Kościoła, łaską Bożą, w Tajemnicy Objawienia codziennie jest zapraszany do wychodzenia na spotkanie Miłości, na spotkanie Ojca. Jest to wychodzenie z grzechu, niewoli, ale również z wygodnego życia, które nie daje szczęścia ludzkości. Wyjście w kierunku Boga, w kierunku miłości, wolności, dobra, prawdy nadaje sens ludzkiemu życiu. Jest to wyjście w kierunku świętości, do której jest powołany każdy.

Świętość można określić jako pielgrzymowanie (wyjście, drogę, cel), które prowadzi do Boga, do którego człowiek w każdej chwili swojego życia jest zapraszany. Świętości nie można raz na zawsze zdobyć, zatem nie jest cechą statyczną, ale dynamiczną, która przez całe życie się rozwija¹⁰⁶. Jedyną Drogą do Boga jest Jezus Chrystus. Zbawiciel powołał Kościół do wypełniania misji miłości i miłosierdzia oraz do prowadzenia wiernych na drogę świętości. Ziemią pielgrzymom cały czas towarzyszy Maryja, Aniołowie i Wszyscy Święci. Podczas kanonizacji Papieża Polaka, Ojciec św. Franciszek powiedział, że Święci – jak Jan Paweł II prowadzą Kościół i dzięki nim Kościół rozwija się i trwa¹⁰⁷.

Człowiek, wychodząc na drogę prowadzącą do Ojca, lepiej poznaje siebie i rozumie otaczający świat, a także osiąga ostateczny cel. Celem jest doskonałe zjednoczenie z Bogiem i utożsamienie się z Nim w Jezusie Chrystusie przez działanie Ducha Świętego. Tutaj na ziemi jest to możliwe w sposób szczególny w Eucharystii¹⁰⁸.

Bibliografia

- Bardecki A. (red.), *Karol Kardynał Wojtyła. Kazania w Sanktuarium Kalwaryjskim*, Wydawnictwo oo. Bernardynów „Calvarianum”, Kraków 1988.
- Benedykt XVI, *Jan Paweł II. Mój umiłowany Poprzednik*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2007.
- Biel St., *Miłość w Dziesięciu Słowach. Gdy ludzkie serca zmieniają się w głaz*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.
- Borkowska M., *Kobieca droga do świętości*, „Ethos” 1995, nr 29.
- Chmielewski M., *Duchowość według Jana Pawła II. Studium na podstawie encyklik i adhortacji*, Wydawnictwo „POLIHYMNIA”, Lublin 2013.
- Dynarski K. (red.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Pallottinum, Poznań–Warszawa 1990.
- Dziwisz St., Nowacki H., Ptasznik P. (red.), *Jan Paweł II. Na drogach Dziejów Zbawienia*, Libreria Editrice Vaticana, Rzym 2000.
- Forest J., *Pielgrzymowanie jako droga przez życie*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.
- Franciszek, *Homilia Ojca Świętego Franciszka wygłoszona podczas Mszy świętej kanonizacyjnej Papieża Jana XXIII i Jana Pawła II 27 kwietnia 2014 roku*, „Obecni w Religii – Społeczeństwie – Kulturze” 2014, nr 2(29).
- Jabłoński Sz., *Pielgrzymka*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka. Pastoralna Psychologia – Porphyreon*, t. XV, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2011.
- Jaklewicz T., *Niebo to Ktoś, nie coś*, „Gość Niedzielny” 2018, nr 19.
- Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Wydawnictwo Św. Stanisława BM, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, *Redemptor hominis* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Dives in misericordia* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Laborem exercens* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Slavorum Apostoli* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Dominum et Vivificantem* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Redemptoris Mater* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Redemptoris missio* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Centesimus annus* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- ¹⁰⁴ Jan Paweł II, *Dives in misericordia* 13.
- ¹⁰⁵ *Ibidem* 14.
- ¹⁰⁶ M. Borkowska, *Kobieca droga do świętości*, „Ethos” 1995, nr 29, s. 40.
- ¹⁰⁷ Franciszek, *Homilia Ojca Świętego Franciszka wygłoszona podczas Mszy świętej kanonizacyjnej Papieża Jana XXIII i Jana Pawła II 27 kwietnia 2014 roku*, „Obecni w Religii – Społeczeństwie – Kulturze” 2014, nr 2(29), s. 7.
- ¹⁰⁸ Jan Paweł II, *Ecclesia de Eucharistia* 34.

- Jan Paweł II, *Veritatis splendor* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Evangelium vitae* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Ut unum sint* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Fides et ratio* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Ecclesia de Eucharistia* [w:] P. Ptasznik (red.), *Jan Paweł II Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994.
- Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Wydawnictwo Św. Stanisława BM, Kraków 2004.
- Kaleta A., *Klasyczna a współczesna koncepcja sztuki w świetle poglądów św. Jana Pawła II*, „Człowiek w Kulturze” 2015, nr 25.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002.
- Langkammer H., *Życie po śmierci*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.
- Lustiger J.-M., *Obietnica*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2004.
- Maryniarczyk A. (red.), *Karol Wojtyła, Elementarz etyczny*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2017.
- Maryniarczyk A. (red.), *Karol Wojtyła. Rozważania o istocie człowieka*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016.
- Misiurek J., *Modlitwa. Medytacja. Kontemplacja. Mistyka. Dzieje problematyki*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów, Lublin 2011.
- Pałubska Z., *Pielgrzymowanie*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka. Pastoralna Psychologia – Porphyreon*, t. XV, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2011.
- Ratzinger J., *Śmierć i życie wieczne*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1986.
- Ruman J.M. (red.), *Jan Paweł II o życiu Chrystusa*, „Biblioteczka Synodalna”, Warszawa 1997.
- Salij J., *Piękniejszy, bo w ciągłym nawróceniu*, „Pastores” 2015, nr 66(1).
- Strózczyk E., Skwara J. (red.), *Jan Paweł II. Nauczanie Społeczne. Pielgrzymka do Polski 2–10 czerwca 1979*, t. 1, Wydawnictwo Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1982.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* (21 XI 1964), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002.
- Tkaczuk W. (red.), *Jan Paweł II. Papież Pielgrzym*, Instytut Prasy i Wydawnictw „Novum”, Warszawa 1980.
- Zdybicka Z.J., *Jan Paweł II filozof i mistyk*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2009.

PILGRIMAGE AS A MODEL OF CHRISTIAN SPIRITUALITY IN THE LIGHT OF THE ENCYCLICALS OF JOHN PAUL II

Summary

The article is a characteristic feature of the Christian spirituality model of pilgrimage. The author writes about pilgrimages based on the teaching of John Paul II. Spiritual pilgrimage has several stages: exit, way and purpose. In earthly life, man is a pilgrim who leaves the present reality and goes out to meet someone or something new. Each exit is connected with the passage of a certain part of the road. At the end, man achieves a goal. The ultimate goal of earthly life is eternity.

Key words: pilgrimage, way, exit, purpose, spirituality.

ROLA POLSKIEGO PRZEMYSŁU STOCZNIOWEGO W ZAPEWNIANIU BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Marika Sokół

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Streszczenie

Przemysł stoczniowy jest jednym ze strategicznych sektorów gospodarki państwa. Stocznie jako obiekty infrastruktury krytycznej i element przemysłu obronnego są ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa, m.in. ze względu na produkcję, remonty i magazynowanie jednostek, uzbrojenia, sprzętu wojskowego oraz środków bojowych. W artykule przedstawiono i scharakteryzowano przemysł stoczniowy jako sektor o znaczeniu strategicznym. Zwrócono uwagę na fakt, że dobrze prosperujący sektor budowy okrętów nie tylko stymuluje rozwój gospodarczy, ale przede wszystkim przyczynia się w sposób decydujący do obronności i bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, przemysł stoczniowy, przemysł obronny, infrastruktura krytyczna.

Wprowadzenie

Przemysł stoczniowy jest jednym ze strategicznych sektorów gospodarki Polski. Obecnie zakłady stoczniowe zlokalizowane są na terenach nadbałtyckich Trójmiasta i Szczecina. Region bałtycki jest doskonałym miejscem do produkcji okrętów wojennych, statków morskich i jednostek specjalistycznych. Polska posiada wieloletnie tradycje produkcji różnych typów jednostek.

Najważniejszą rolę pełnią przez sektor stoczniowy jest produkcja okrętów wojennych. Budowa i naprawa okrętów daje wiele możliwości na różnych płaszczyznach. Ze względu na ekonomiczną skalę produkcji, znaczenie społeczne (generowanie miejsc pracy), a nade wszystko zabezpieczenie potrzeb Marynarki Wojennej RP, zachowanie suwerenności przemysłu stoczniowego jest istotnym interesem narodowym.

Jednym z najważniejszych zadań państwa jest zapewnienie jego obywatelom bezpieczeństwa. Polska, usytuowana dość atrakcyjnie – ze względu na dostęp do morza, jednak niebezpiecznie – ze względu na mocarstwa sąsiadujące, powinna wykorzystać swój potencjał i inwestować w sektor obronności morskiej, co w tej pracy autorka będzie starała się udowodnić.

Ostatnimi czasy zachodzi wiele zmian w sektorze stoczniowym w Polsce, a modernizacja floty Marynarki Wojennej otwiera nowy rozdział historii zakładów stoczniowych. Przedmiotem badań niniejszej pracy jest przemysł stoczniowy analizowany w aspekcie bezpieczeństwa państwa. Celem opracowania jest podkreślenie strategicznego zna-

czenia sektora stoczniowego dla bezpieczeństwa państwa. W pierwszej części przedstawiono działalność przemysłu stoczniowego w kontekście historycznym. W dalszej kolejności, na podstawie analizy dokumentów i aktów prawnych, scharakteryzowano przemysł stoczniowy jako element przemysłu obronnego i element infrastruktury krytycznej.

Weryfikacji poddano założenie, że przemysł stoczniowy pełni kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa i życiu obywateli, a dobrze prosperujący ma wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa państwa.

Polski przemysł stoczniowy – zarys historyczny

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości i uzyskaniu dostępu do morza, przed polskimi władzami zostało postawione bardzo trudne zadanie zapewnienia bezpieczeństwa na akwenie Morza Bałtyckiego. W tym celu utworzono polską Marynarkę Wojenną (MW). Powstanie MW wiązało się z utworzeniem dla niej infrastruktury portowej i stoczniowej. Równoległe z tworzeniem MW rozwijał się przemysł okrętowy. Rozpoczęto od odbudowy zaplecza stoczniowego. Warsztaty Portowe w Pińsku były jednym z kilku ośrodków mających możliwość remontu, odbudowy i przebudowy jednostek MW. Wraz z Centralnym Warsztatem Marynarki Wojennej w Modlinie świadczyły usługi dla flotylli rzecznych¹.

¹ J. Przybylski, Cz. Ciesielski, W. Pater, *Polska Marynar-*

W styczniu 1920 r., na mocy decyzji konferencji pokojowej w Wersalu, Polska otrzymała niewielki, liczący zaledwie 70 km (bez Półwyspu Helskiego) pas Wybrzeża od Gdańska po Półwysep Hel. Polska objęła w posiadanie 2 przystanie: Hel i Puck. Oba porty były niewielkie i zaniedbane, a przede wszystkim rybackie – nie posiadały odpowiedniej infrastruktury dla okrętów floty. Na czas budowy portu wojennego Polska uzyskała prawo do korzystania z *port d'attache* w Gdańsku – mogła go użytkować, ale nie mogła traktować jako swojego portu wojennego².

Fundamentem powstania Warsztatów Portowych Marynarki Wojennej w Gdyni a później Stoczni Marynarki Wojennej były Warsztaty Portowe MW w Pucku. W 1920 r. generał Haller przejął mały port rybacki Puck i 10 lutego odbyła się uroczystość zaślubin z morzem. Z powodu ograniczeń, jakie występowały w Pucku, dowództwo MW – po wykonaniu szeregu badań – wydało decyzję o budowie nowego portu wojennego w Gdyni i przeniesieniu zakładów stoczniowych³. Rozpoczął się rozkwit infrastruktury portowej oraz przemysłu stoczniowego.

Druga wojna światowa przyniosła wiele zmian w Europie. Polska, po Konferencji Jałtańskiej (4–11 lutego 1945 r.) i Konferencji Poczdamskiej (17 lipca–2 sierpnia 1945 r.), stała się strefą wpływów Związku Radzieckiego (ZSRR). Dominacja ZSRR na terenach polskich postępowała niezwykle szybko. Polska straciła suwerenność, polityka zagraniczna i wewnętrzna były podporządkowane władzom Związku Radzieckiego⁴. Druga wojna światowa zniszczyła odradzający się polski przemysł stoczniowy.

Przemysł stoczniowy w latach 1945–1990 odgrywał znaczącą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Liczna produkcja okrętów wojennych i statków specjalistycznych miała wpływ na rozwój Marynarki Wojennej, obronności państwa oraz gospodarki. „Polskie stocznie były w okresie PRL⁵-u „oczkiem w głowie” władz w Warszawie,

stając się jedną z najprężniej działających gałęzi przemysłu ciężkiego w naszym kraju. Nie było praktycznie drugiego takiego sektora, w którym pozycja polskich podmiotów na rynku globalnym byłaby tak⁶ silna. Władze komunistyczne zwracały uwagę głównie na możliwości eksportowe sektora stoczniowego oraz wymiar społeczny – zakłady stoczniowe były głównym pracodawcą w największych polskich ośrodkach nadmorskich.

Po zakończeniu „II wojny światowej polskie stocznie zaczęły odbudowę w oparciu o trzy główne ośrodki miejskie: Gdańsk, Gdynię i Szczecin. Ich produkcja, początkowo głównie krajowa, rosła w szybkim tempie, a po niedługim czasie pojawił się także eksport do krajów bloku wschodniego – niebawem miał on zdominować portfel zamówień polskich stoczni⁷. Polskie zakłady wybudowały w tym okresie około 244 jednostek dla Polskiej Marynarki Wojennej. Okręty wojenne były budowane przede wszystkim dla ZSRR, który prowadził zimną wojnę i wyścig zbrojeń z USA i zachodnią Europą. Polska, jako strategiczny punkt w tym konflikcie, również korzystała z możliwości produkcyjnych rodzimych stoczni.

„Obiecujące perspektywy rozwoju, a także gierkowskie otwarcie na Zachód przyniosło w latach 70. XX wieku istotne inwestycje w infrastrukturę polskich stoczni: zbudowano między innymi suchy dok w Gdyni (Stocznia Gdynia była w tym okresie jednym z najnowocześniejszych i najlepiej infrastrukturalnie przygotowanych zakładów tego typu na świecie) czy Zakład Nowych Budów w Gdańsku. Był to jeden z najbardziej intensywnych okresów w historii polskiego przemysłu stoczniowego⁸.

Przemysł stoczniowy jako element przemysłu obronnego

Przemysł obronny jest jednym z narzędzi gwarantujących realizację polityki bezpieczeństwa i obrony państwa, a tym samym kształtujących stan bezpieczeństwa narodowego. Jego najważniejszym elementem jest przemysłowy potencjał obronny (PPO), definiowany jako: „zasoby materialne i niematerialne polskiego przemysłu, zaspokajające potrzeby obronne państwa, w tym potrzeby SZ RP⁹

ka Wojenna 1918–1980, Bellona, Warszawa 1992, s. 9–13.

² M. Neumann, *Flota II Rzeczypospolitej i jej okręty*, LTZ, Łomianki 2013, s. 19.

³ S. Ordon, *Polska Marynarka Wojenna w latach 1918–1939. Problemy prawne i ekonomiczne*, Wydawnictwo Morskie, Gdynia 1966, s. 193–194.

⁴ Por. Cz. Brzoza, *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej 1918–1945*, Fogra Oficyna Wydawnicza, Kraków 2003, s. 391–392.

⁵ PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa, oficjalna nazwa państwa polskiego w latach 1952–1989.

⁶ A. Pieńkos, Raport. *Polski Przemysł Stoczniowy: między bezpieczeństwem a rozwojem gospodarczym*, Warszawski Instytut Inicjatyw Strategicznych, Warszawa 2018, s. 9

⁷ *Ibidem*, s. 9.

⁸ *Ibidem*, s. 9.

⁹ Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej.

dotyczące wyposażenia w uzbrojenie i sprzęt wojskowy”¹⁰.

Polski przemysł obronny tworzy około 150 podmiotów o zróżnicowanym profilu produkcji i wielkości. Obecnie na przemysł obronny składają się m.in.:

- spółki prowadzące działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, w których właścicielem większości akcji lub udziałów jest Skarb Państwa;
- przedsiębiorstwa, których organem założycielskim jest minister obrony narodowej;
- jednostki badawczo-rozwojowe;
- spółki realizujące obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa¹¹.

W Rozporządzeniu Rady Ministrów z 4 października 2010 roku w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa¹², wśród podmiotów stanowiących podstawę przemysłowego potencjału obronnego zostały uwzględnione:

- Stocznia Marynarki Wojennej S.A. w Gdyni w upadłości układowej¹³;
- Stocznia Remontowa „NAUTA” S.A. w Gdyni;
- Morska Stocznia Remontowa S.A. w Świnoujściu;
- Szczecińska Stocznia Remontowa „GRYFIA” S.A.

¹⁰ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013, s. 51.

¹¹ <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/obronnosc/5976,Potencjal-obronny.html> (dostęp: 31.05.2019); *Ibidem*.

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 października 2010 roku w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz.U. 2010 Nr 198 poz.1313).

¹³ Od 3.01.2018 r. majątek Stoczni Marynarki Wojennej przejęła Stocznia Wojenna, <http://pgzsw.com.pl/index/pl/o-stoczni> (dostęp: 27.05.2019).

Uwzględnienie polskich przedsiębiorstw stoczniowych w ww. wykazie dowodzi, że sektor budowy i naprawy statków stanowi ważną gałąź polskiego przemysłu obronnego.

Znaczenie PPO dla bezpieczeństwa narodowego Polski, a także jego wpływ na system bezpieczeństwa narodowego podkreślono w najważniejszych dokumentach strategicznych: *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 r.*, *Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022 z 2013 r.* oraz w *Białej Księdze bezpieczeństwa narodowego RP z 2013 r.* Zapisy dokumentów wyznaczają miejsce, rolę i znaczenie przemysłu obronnego w systemie bezpieczeństwa narodowego. Przemysł obronny stanowi element potencjału obronnego Polski, a jego podstawowym zadaniem jest dostarczanie uzbrojenia i sprzętu wojskowego niezbędne do osiągnięcia wymaganych zdolności przez Siły Zbrojne. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r. podkreśla powiązanie rozwoju przemysłu obronnego z gospodarczą strefą bezpieczeństwa¹⁴. W *Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022 z 2013 r.* produkcję sprzętu i uzbrojenia wojskowego uznano na wyznacznik suwerenności państwa¹⁵. W *Białej Księdze bezpieczeństwa narodowego RP z 2013 r.* przemysł obronny, obok dyplomacji, Sił Zbrojnych oraz wojskowych służb specjalnych, został wymieniony jako element składowy potencjału obronnego państwa¹⁶.

Przemysł obronny, wraz z przemysłem stoczniowym, spełnia wiele funkcji z punktu widzenia interesów narodowych, wśród których wyznaczyć można:

- funkcje obronne – zaspokajanie potrzeb dotyczących sprzętu wojskowego oraz zapewnienie bezpieczeństwa militarnego państwa;
- funkcje gospodarcze – rynek pracy, generowanie produktu krajowego brutto oraz część potencjału gospodarczo-obronnego;
- funkcje polityczne – wyznacznik potęgi państwa

¹⁴ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 r.*, <https://www.msz.gov.pl/resource/7d18e04d-8f23-4128-84b9-4f426346a112> (dostęp: 31.05.2019).

¹⁵ *Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022 z 2013 r.*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_sys temu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf (dostęp: 31.05.2019).

¹⁶ *Biała Księga bezpieczeństwa narodowego RP z 2013 r.*, http://www.bialystok.ap.gov.pl/arch/teksty/biala_księga.pdf (dostęp: 31.05.2019).

i możliwości jego oddziaływania na arenie międzynarodowej, narzędzie strategii państwa, element odstraszenia potencjalnych agresorów¹⁷.

Przemysł stoczniowy jako element infrastruktury krytycznej

Infrastruktura krytyczna odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa. Rozwój cywilizacyjny, którego jesteśmy zarówno świadkami, jak i uczestnikami, wpływa na poczucie bezpieczeństwa człowieka. Postęp naukowo-techniczny w takich dziedzinach, jak: energetyka, łączność, transport, opieka zdrowotna czy edukacja z jednej strony zwiększa komfort życia, ale z drugiej – w przypadku wystąpienia zakłóceń w działaniu którejkolwiek z powyższych dziedzin – możemy zaobserwować, jak bardzo egzystencja człowieka jest zależna od tego, co na pierwszy rzut oka wydaje się powszechnie dostępne i powszednie.

Powyższe dziedziny możemy zakwalifikować do infrastruktury krytycznej. Definicja oraz kwestie dotyczące infrastruktury krytycznej zostały uregulowane w Polsce po raz pierwszy w Ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym¹⁸. W myśl art. 3 ust. 2 u.z.k.: infrastruktura krytyczna to systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców.

Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy, obiekty i urządzenia kluczowe z punktu funkcjonowania państwa i życia jego obywateli. Zniszczenia lub uszkodzenia mogą spowodować zakłócenia w funkcjonowaniu państwa, życie i mienie obywateli może być narażone na niebezpieczeństwo oraz mogą negatywnie wpływać na gospodarkę państwa. Priorytetowym zadaniem państwa jest odpowiednie zabezpieczenie tych systemów.

Zgodnie z art. 3 ust. 2 u.z.k. do komponentów

infrastruktury krytycznej zalicza się systemy:

- zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa,
- łączności,
- sieci teleinformatycznych,
- finansowe,
- zaopatrzenia w żywność,
- zaopatrzenia w wodę,
- ochrony zdrowia,
- transportowe,
- ratownicze,
- zapewniające ciągłość działania administracji publicznej,
- produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych.

Stocznie są ważnym elementem dla obronności i gospodarki państwa. Tego typu obiekty powinny być dla państwa priorytetem ze względu na produkcję, remonty i magazynowanie jednostek, uzbrojenia, sprzętu wojskowego i środków bojowych. W dniu 24 czerwca 2003 r. weszło w życie rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony¹⁹. W rozporządzeniu zawarto katalog uwzględniający dziewiętnaście obiektów podzielonych na dwie kategorie. Do pierwszej zaliczono (§ 2. r.s.o.): zakłady produkujące, remontujące i magazynujące uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz środki bojowe.

Analiza wyżej wymienionych aktów normatywnych pozwala stwierdzić, że stocznie są obiektami strategicznymi dla interesów państwa. Z uwagi na to, że pełnią kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa, wymagają szczególnej ochrony ze strony państwa. Istotne znaczenie zakładów stoczniowych dla bezpieczeństwa państwa wynika m.in. z tego, że w rodzimych zakładach buduje się większość okrętów wojennych Polskiej Marynarki Wojennej oraz w nich wykonywane są wszelkie modernizacje, remonty i naprawy.

Podsumowanie

Historia polskich stoczni rozpoczyna się w zasadzie tuż po odzyskaniu niepodległości. Zdobycie

¹⁷ P. Zamelek, *Seminarium „Offset narzędziem ochrony podstawowych interesów bezpieczeństwa państwa”. Rola i miejsce podmiotów przemysłu obronnego w systemie obronności państwa*, Warszawa, 9 października 2014 r., <http://pgzsa.pl/i/fmfiles/tla/dr-paulina-zamelek-prezentacja-rola-i-miejsce-podmiotow-przemyslu-obronnego-w-systemie-obronnosci-panstwa.pdf> (dostęp: 27.05.2019).

¹⁸ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (tekst jednolity: Dz.U. 2018 poz. 1401), dalej: u.z.k.

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dz.U. Nr 116, poz. 1090), dalej: r.s.o.

dostępu do morza otworzyło nowe możliwości rozwoju wyzwolonego państwa. Ówczesny rząd dostrzegał ważną rolę Morza Bałtyckiego. Zdawał sobie również sprawę z zagrożeń, jakie mogą zaistnieć od strony morza. Zorganizowanie polskiej floty wojennej i polskich zakładów produkcyjnych stało się priorytetowym zadaniem. Utworzenie portu i warsztatów portowych w Gdyni dało załazek polskiemu przemysłowi stoczniowemu, a także Polskiej Marynarce Wojennej. Pierwszego września 1939 r. atak nazistowskich Niemiec spowodował zatrzymanie prężnie rozwijającego się przemysłu. Polskie siły zbrojne, w tym Marynarka Wojenna, rozpoczęły obronę ojczyzny. Skutki wojny dla zakładów stoczniowych były opłakane. Wojna pozostawiła jedynie zgliszcza, zniszczone urządzenia i maszyny stoczniowe. Polskie władze stanęły przed trudnym zadaniem reaktywowania polskiego przemysłu stoczniowego.

Z materiałów zebranych przez autorkę i ich analizy wynika, że lata 1945–1990 były dla polskiego przemysłu stoczniowego najlepsze. Świadczy o tym liczba zbudowanych okrętów wojennych, statków pełnomorskich i specjalistycznych dla Polski i krajów zagranicznych. Sektor stoczniowy zapewniał kilkadziesiąt tysięcy miejsc pracy dla Polaków mieszkających w regionie Morza Bałtyckiego. Należy jednak pamiętać, że polskie stocznie były nadmiernie wykorzystywane przez ZSRR. Niemniej jednak był to jeden z najbardziej intensywnych okresów w historii polskiego przemysłu stoczniowego, który w znacznym stopniu wpływał na bezpieczeństwo państwa.

„Przemysł stoczniowy w Polsce traktowany jest jako sektor strategiczny. Dzieje się tak ze względu na zapewnienie istotnego rynku zbytu dla różnych gałęzi przemysłu, utrzymywanie i absorbowanie znaczącego zatrudnienia w regionie nadmorskim, wysoką pracochłonność i innowacyjność. Przemysł okrętowy może być jednym z kół zamachowych gospodarki polskiej”²⁰.

Zakłady stoczniowe pełnią kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa, dlatego wymagają szczególnej ochrony ze strony państwa. „Przemysł stoczniowy w Polsce jest nie tylko związany z czystym rachunkiem ekonomicznym, lecz także silnie obciążony polityką, historią i aspektami czysto społecznymi (bezrobocie, związki zawodowe, ogólne postrzeżenie Wybrzeża i roli jego mieszkańców

w upadku komunizmu)”²¹.

Należy potwierdzić założoną hipotezę, że dobrze funkcjonujący przemysł stoczniowy ma wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa państwa. Okręty wybudowane w zakładach stoczniowych służą Marynarce Wojennej, która odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Sektor budowy i naprawy statków stanowi ważną gałąź polskiego przemysłu obronnego. Stocznie są doniosłym elementem dla obronności i gospodarki państwa ze względu na produkcję, remonty i magazynowanie jednostek, uzbrojenia, sprzętu wojskowego i środków bojowych.

Sektor stoczniowy jest bogatym źródłem badań, a najnowsze wydarzenia (m.in. plany modernizacyjne czy próby reaktywacji zakładów stoczniowych) pokazują, że historia polskich stocznii wcale się nie skończyła, a wręcz nabiera tempa i dąży do odzyskania świetności sprzed lat. Następne kilka lat będzie egzaminem, nie tylko dla polskich stocznii, ale także dla rządu, który nie może zostać obojętny na losy strategicznej dla bezpieczeństwa gałęzi przemysłu.

Bibliografia

- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.
- Brzoza Cz., *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej 1918–1945*, Fogra Oficyna Wydawnicza, Kraków 2003.
- Neumann M., *Flota II Rzeczypospolitej i jej okręty*, LTZ, Łomianki 2013.
- Ordon S., *Polska Marynarka Wojenna w latach 1918–1939. Problemy prawne i ekonomiczne*, Wydawnictwo Morskie, Gdynia 1966.
- Pieńkos A., *Raport. Polski Przemysł Stoczniowy: między bezpieczeństwem a rozwojem gospodarczym*, Warszawski Instytut Inicjatyw Strategicznych, Warszawa 2018.
- Przemysł stoczniowy w Polsce – Raport. AlkorTrade. Doradztwo Inwestycyjne*. Robert Krassowski, Warszawa 2007.
- Przybylski J., Ciesielski Cz., Pater W., *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980*, Bellona, Warszawa 1992.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (tekst jednolity: Dz.U. 2018 poz. 1401).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 października 2010 roku w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, pro-

²⁰ *Przemysł stoczniowy w Polsce – Raport. AlkorTrade. Doradztwo Inwestycyjne*. Robert Krassowski, Warszawa 2007, s. 3.

²¹ *Ibidem*, s. 21.

wadzących działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz.U.2010 Nr 198 poz.1313).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dz.U. Nr 116 poz.1090).

Źródła internetowe

<https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/obronnosc/5976,Potencjal-obronny.html> (dostęp: 31.05.2019).

<http://pgzsw.com.pl/index/pl/o-stoczni> (dostęp: 27.05.2019).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej

Polskiej z 2007 r.

<https://www.msz.gov.pl/resource/7d18e04d-8f23-4128-84b9-4f426346a112> (dostęp: 31.05.2019).

Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022 z 2013 r.

https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf (dostęp: 31.05.2019).

Zamelek P., *Seminarium „Offset narzędziem ochrony podstawowych interesów bezpieczeństwa państwa”. Rola i miejsce podmiotów przemysłu obronnego w systemie obronności państwa*, Warszawa, 9 października 2014 r.,

<http://pgzsa.pl/i/finfiles/tla/dr-paulina-zamelek-prezentacja-rola-i-miejsce-podmiotow-przemyslu-obronnego-w-systemie-obronnoscipanstwa.pdf> (dostęp: 27.05.2019).

THE ROLE OF THE POLISH SHIPBUILDING INDUSTRY IN ENSURING STATE SECURITY

Summary

The shipbuilding is one of the strategic sectors of state's economy. Shipyards, as objects of critical infrastructure and part of the defense industry are important to ensure the security of the state, including due to the production, maintenance and storage units, weapons, military equipment and munitions. The aim of the article is to present and describe the shipbuilding as a sector of strategic importance. It was pointed out that the prosperous shipbuilding sector is not only stimulating economic development, but above all contributes decisively to defense and security.

Key words: security, shipbuilding industry, defence industry, critical instructure.

